Jest w Austryi publicysta który temu czterdzieści lat rozpoczął swój zawód i znaczny wywarł wpływ na polityczne zapatrywania swojego narodu, na politykę swojego kraju a pośrednio na wypadki w Austryi. – Stanisław v. Koźmian temu ~~nie spełna~~ lat czterdzieści odezwał się po raz pierwszy publicznie i odtąd jako polski dziennikarz i publicysta omawiał niemal nieprzerwanie sprawy polskie, politykę galicyjską, związaną z nią ściśle austryjacką, także wielkie wypadki światowe, których był świadkiem.

Wytworzył on na północy piśmiennictwo polityczne przypominające włoskie z czasów odrodzenia. Wpatrywał się w dzieje starego Rzymu i przyjął w pisaniu +

zdaniach i sądach metody Machiavella
i Monteskiusza a przecież jest nacechowaną
samoistnym i nowoczesnym
Już ta okoliczność że działalność jego
nietylko przypada ale zespoloną jest z historią
ostatnich czterdziestu lat ~~historii~~ Austryi,
uzasadnia bliższe zapoznanie się z niém
i tłomaczy zajęcie jakie jego osoba i
zawód budzą. Dodajmy że ogólno ludzkiego
znaczenia, jest wpływ jaki myśliciel poli=
=tyczny, wywarł na wychowanie narodu
znajdującego się w tem położeniu co naród
polski i zauważmy wreszcie, że poglądami
są zawsze, dla ogólnej wiedzy politycznej,
samoistne, oryginalne pomysły i sądy
w jej dziedzinie, a tem cenniejsze dla
starych cywilizacyi, jeżeli pochodzeniem
i treścią mają w sobie świeżość połączoną
z bystrością

Rodzina

Jak bywały rody które przez kilka pokoleń pielęgnowały jakieś rzemiosło lub jakiś dział sztuki, tak rodzina Koźmianów w Polsce, od trzech generacji oddawała się piśmiennictwu i literaturze.

Jest to staro-szlachecki ród, który poznać się dał lepiej począwszy od osiemnastego stulecia i odtąd zajmował sobą uwagę publiczną. Jak świadczy brzmienie nazwiska, pochodzenie jego jest litewskie choć herb Nałęcz którym się pieczętuje jest sarmackim. Zdaje się iż jest on jednym z tych rodów które przy zawarciu unii Polski z Litwą, przyjętym zwyczajem, zamienili herby, w ten sposób, iż ród litewski brał herb polski a w zamian polski ród przyswajał sobie herb rodu litewskiego. — Ród Koźmianów jest herbu Nałęcz

— biała rozdarta chusta na
czerwonem polu z trzema strusiemi
piórami w koronie. Chusta oznacza
spadnięcie z oczów zasłony, czyli
przyjęcie religii chrześciańskiej. — Rodzina
ta osiadła w Województwie Lubelskiem,
gdzie posiadała majątki ziemskie
mianowicie Brzeczyce i Piotrowice,
służyła przeważnie wojskowo aż do
18^go stulecia w którym to czasie Andrzej
Kuźmian zwolennik Króla
Poniatowskiego bardzo przez niego
ceniony i odznaczony, znakomite zajął
stanowisko jako jurysta piastując
znaczne godności w najwyższym
owczesnym trybunale Lubelskiem
Ożenił się on z Kietczewską Habdank,
ze starożytnego rodu. Jeden z przodków

tej Habdank wysłany w poselstwie do cesarza niemieckiego; gdy go cesarz w tałwem do zrozumienia zamiarze zaprowadził do swojego bogatego skarbca, zdjął z palca złoty pierścień i wrzucił go do jednej ze skrzyń mówiąc „Niech złoto idzie do złota"; na co cesarz nie tracąc przytomności umysłu odpowiedział „Hab-Dank" zkąd przydomek. —

Koźmiany pisza się de Brzecyca Natęcz.

Syn owego Andrzeja sędziego ziemskiego lubelskiego, Kajetan Koźmian, dziadek Stanisława Koźmiana z którym chcemy czytelnika zapoznać, rozpoczyna literacki szereg rodziny. Był to człowiek znakomity jako mąż stanu, patryjota,

poeta, prozaik i mówca. Wykształcony
na literaturze łacińskiej, stał się
naczelnikiem tak zwanej szkoły
klasycznej w polskiej literaturze a
głośnym zaciętą walką ze szkołą
romantyczną która z wielkim
Mickiewiczem na czele pojawiać
się poczęła. — Była w tej walce
przymieszka polityczna, klasycy
bowiem przedstawiali ~~wo~~ konserwatyzm
i rozsądek w polityce, romantycy
wyobrażenia liberalne i szalone
które tyle na Polskę
przedsięwzięcia
ściągnęły klęsk. —
Kajetan Koźmian wsławił się Odami
na cześć Napoleona I, które istotnie
są podniosłe i pełne siły a tak formą

jak treścią znakomite że nawet
Mickiewicz oddał im słuszność w
wykładzie o Literaturze Słowiańskiej w
Paryżu. Napisał dalej Polskie Georgiki
i ~~epopeję~~ poemat epiczny w dwunastu
pieśniach: Stefan Czarniecki; wreszcie
wielkiego znaczenia i nieraz Tacytowskim
stylem ~~[illegible]~~ błyszczące Pamiętniki
sięgające do czasów rozbiorowych.
Zajmował różne polityczne stanowiska
i piastował różne godności. Bardzo
ceniony za Księstwa Warszawskiego przez
Króla Saskiego zasiadał w Radzie-Stanu;
był następnie Sekretarzem napoleońskiej
Konfederacji 1812 r; Dyrektorem spraw
wewnętrznych za Królestwa Kongresowego,
wreszcie Kasztelanem Senatorem. —
Syn jego Andrzej, ojciec
tego o którym piszemy, otrzymał nader

wykwintne wychowanie a ulegając panującej wówczas anglomanii, dodał do chrzestnego, drugie imię Edward, tak że znany jest jako Andrzej Edward Koźmian. Był to człowiek zarówno wytwornego obejścia jak wszechstronnego wykształcenia. Bardzo światowy i bardzo literacki. — Miał stosunki w całym wielkim świecie europejskim, mianowicie w Paryżu, gdzie kilkakrotnie dłuższy czas przebywał a w końcu osiadł. Jadąc pierwszy raz do Paryża w 1829 r. wstąpił do Weimaru aby złożyć hołd Goethemu. Miał doskonałe listy polecające i doznał nadzwyczaj życzliwie przyjęty i przez dwór Weimarski i przez Goethego. Na=

=bawił kilka dni a potem ogłosił relacyę
z tego pobytu ~~nadzwy~~ i rozmowie z Goethem,
nadzwyczaj zajmującą. Znajduje się ona
w Goethe Jahrbücher wychodzących w Weimarze
i stała się ważnym przyczynkiem do dziejów
Goethego i nieraz już była przytaczaną i
omawianą. Znajduje się w niej krótki
wiersz Goethego umyślnie dla Koźmiana
napisany (1)
Andrzej Edward Koźmian był bibliofilem
i zostawił znakomitą bibliotekę inkuna=
=bułów i starych edycyi. Zostawił własnego
pióra wiele utworów wierszem i prozą.
Najbardziej zajmującemi są Listy obejmujące
epokę od 1829r. do 1864 i zawierające
nieocenione opisy dwóch ostatnich lat

(1) Sprawdzić się koniecznie: Listy Andrzeja Edwarda
Koźmiana (Gubrynowicz Lwów) Na końcu
tomu IV i ostatniego, znajduje się ta relacya.—

Restauracji Burbonów oraz całego
drugiego cesarstwa Napoleońskiego,
do czego Koźmian był doskonale
położonym, będąc złączony przyjaźnią
z ministrem Walewskim synem
naturalnym Napoleona I. Listy
obejmujące dwa lata Restauracji Burbonów
pełne wdzięku i zapachu epoki, ukazały
się w przekładzie francuskim w zeszycie
Revue de Paris z 1go stycznia 1900 r. pod
tytułem: Carnet d'un mondain
pendant la Restauration. Listy
z czasów drugiego cesarstwa ważne dla
dziejów owej epoki, barwne, wznawiające
śliczny styl epistolarny dawnych czasów,
zajmujące pod względem światowym, zawierają
między innemi wiele zabawnych
szczegółów o ówczesnej ambasadorowej

6

austryjackiej Księżnie Paulinie Metternich.—

Dwóch stryjecznych braci Andrzeja Edwarda Koźmiana niepospolite także zajęło stanowiska w piśmiennictwie i w literaturze polskiej.—

Jeden z nich Stanisław Koźmian emigrował po rewolucji 1830r. podczas której walczył, do Anglii. Nastały czasy w których szukano pomocy dla sprawy polskiej na dworze parlamentarnej, tuszącej się że sprawa wolności ludów i swobód konstytucyjnych, apelujące do opinii publicznej. Stanisław Koźmian znacznie się przyczynił do wywołania za Polską ruchu w Anglii. Działał wspólnie z przyjacielem Polski lordem Stuart, który był do spraw polskich sekretarzem. Napisał po późniejszej ściany książkę O Anglii.—Był poetą i zostawił wiele wdzięcznych utworów. Złączony był przyjaźnią z jednym z największych poetów polskich Zygmuntem Krasińskim. Wreszcie powrócił do

Polski, osiadł w W. Ks. Poznańskiem i był
długie lata prezesem Towarzystwa
przyjaciół nauk poznańskiego. Przetło=
=maczył Shakespeara. – W tym samym czasie brat jego
Jan Koźmian bawiąc na emigracji
w Paryżu, pracował w tym samym
kierunku dla sprawy polskiej, łącząc
się ze stronnictwem katolickiem, z
Lamenais, zwłaszcza z hr. Monta=
=lambert z którym złączony był ścisłą
przyjaźnią. Obydwaj bracia jak w 1830
tak w 1848 r. brali udział w zbrojnem
powstaniu w W. Księstwie Poznańskiem
a następnie jak Stanisław tak i Jan
tam osiadł. Ta Jan Koźmian rozwinął
nader czynną działalność polską i katolicką
Gromadził około siebie młodzież wracającą
z Uniwersytetu Berlińskiego i był
niejako jej mistrzem. Bracia założyli
w Poznaniu miesięcznik Przegląd Poznański

4

Jan ożenił się z córką jenerała Chłapowskiego znakomitego, znanego i zamożnego obywatela oraz agronoma ożenionego z siostrą Księżnej Łowickiej żony W. Ks. Konstantego. Po zgonie żony Jan Koźmian został w Rzymie Księdzem i z podwojoną energią działał w W. Księstwie Poznańskiem będąc dowódcą ówczesnego Arcybiskupa Gnieźnieńsko-Poznańskiego. Gdy potem nastał Ledóchowski, stał się jego prawą ręką. Założył w Poznaniu wielki zakład wychowawczy dla młodzieży polskiej do którego z wszystkich części Polski rodzice wysyłali dzieci a którym osobiście kierował. Wszedł jako kanonik w skład kapituły ~~Gniez~~ Poznańskiej ~~Gnieźnieńs~~ i został prałatem papieskim. W 1870 r. Kardynał Ledóchowski ~~wciągnął~~

Zawezwał go do Wersalu i powierzył mu
misję do Rzymu w znanej i sprawie
wrzekomej pomocy Cesarza Wilhelma
dla władzy świeckiej Papieża. Ks. Koźmian
prowadził w Rzymie układy, negocyując
z ambasadorem pruskim ówczesnym hr. Arnimem
i pośrednicząc u Papieża. Niejedną
Ks. Koźmian spełnił misję w Rzymie
i był ulubieńcem Piusa IX
Ks. Koźmian przeważny wziął udział
w Kulturkampfie. Twierdzono że Kardynał
Ledóchowski za jego radą i pod jego
wpływem, podniósł pierwszy opozycję
przeciw rządowi i dał początek Kultur
Kampfowi. Ksiądz Koźmian ściągnął
na siebie nienawiść i gromy rządu
i dzienników niemieckich a osobliwie
niemal nienawiść Bismarcka. Rzekomy
zamach na Bismarcka Westerwella
ucznia Zakładu Ks. Koźmiana, przypisano

bezpodstawnie jego suggestii, mieniąc
go intelektualnym sprawcą. Był czas
że w Tingeltanglach niemieckich przedsta-
-wiano Ks. Koźmiana, jako złego ducha.
Niebawem Zakład Koźmiana został z
polecenia Bismarcka zamknięty
a Ks Koźmian wraz z innemi du-
-chownemi i Arcybiskupem Ledóchowskim
wtrącony do więzienia. — Wyszedłszy
z niego, udał się do Rzymu a z powrotem
umarł w Wenecji. Był znakomitym
dziennikarzem, publicystą, bardzo
uczonym mówcą namiętnym polemistą
oraz kaznodzieją. — Pisma jego i
kazania wyszły w dwóch grubych tomach. —

Młodzi

Z tak kulturalnej rodziny pochodzi
Stanisław Koźmian publicysta ~~znakomity~~
o którym piszemy a który należy do
obfitej w wypadki epoki ostatnich czterdziestu

lat życia politycznego Austryi.—

Urodził się on 7ᵍᵒ maja ~~1836 r.~~ 1836 r. w Piotrowicach dziedzicznym majątku rodziny w gubernii Lubelskiej w Królestwie Polskiem, z Teofili ze Skrzyńskich i Andrzeja Edwarda Koźmiana o którym wyżej mowa. W dzień jego urodzin przyniesiono do dworu gniazdo które wzięto za wilcze, skąd rodzina wyciągała niemiłosos=kie prognostyki; gdy jednak okazało się że to gniazdo lisie, pocieszała się tem, że noworodzony będzie sprytnym i bystrym.— St. Koźmian pobierał nauki w domu rodzicielskim pod kierunkiem nauczyciela Francuza i uczęszczał następnie na Uniwersytet Krakowski, na Sorbonę i College de France

w Paryżu i na Uniwersytet w Bonn; prawa=
=widłowych jednak nauk nigdy nie odbył. Odzie=
=dziczywszy po matce w Galicji, w cyrkule
Jasło, piękny majątek Dobrzechów, przyjął
poddaństwo austryjackie. — Zamierzał
obrać zawód wojskowy i wstąpić do armii aus=
=tryjackiej; przygotowywał się już do egzaminu
kadeckiego chcąc wstąpić do pułku
dragonów stojącego w Rzeszowie; ale stan
nadwerężony majątku i obowiązki względem
rodziny zmusiły go objąć zarząd interesów
i Dobrzechowa. —

Pierwsze kroki

Zaraz w początkach ery konstytucyjnej w
Austryi, Kozimian poczyna brać żywy
udział w sprawach publicznych i w
licznych zgromadzeniach i naradach
które odbywają się w Galicji, mianowicie w
Krakowie. Jedzie do Wiednia z deputacją

Ustawa po upadku Gołuchowskiego a objęciu
władzy przez Schmerlinga składa on
pamiętny adres programowy z żądaniami
Galicji. – Wtedy też ukazuje się pierwsze
Koźmiana pismo, broszura polityczna
<u>Deputacja</u> Ustawa od razu powszechną
na siebie zwraca uwagę. Już w niej
stanął Koźmian na gruncie austryjackim
i konserwatywnym.
Zajmując się administracją majątku Koźmian
prowadził jednak życie wielce światowe
w Krakowie a zwłaszcza w Paryżu
gdzie często przebywał a gdzie mieszkał
jego ojciec mający liczne w najwyższem
towarzystwie paryskiem stosunki i
~~bliską~~ ścisłą przyjaźń z hr. Wa=
=lewskim ministrem spraw zewnętrznych
a potem ministrem stanu Napoleona III.
Koźmian zaprzyjaźnił się wtedy z dworem

napoleońskim.

Rok 1863

Rok 1863 zastał Koźmiana w Dobrze=
=chowie; lecz natychmiast wypadki
powołały go do Krakowa. Tu oświadczył
się przeciw powstaniu stanowczo; aż
do chwili w której — wbrew jego oczekiwaniu —
nadeszły z Paryża wiadomości że Napoleon III
popiera polskie powstanie, że wraz z Francyą
występuje Austrya i że Dwór Trwający
jest hasłem wydanym przez rząd francuski —
Koźmian będąc ściśle złączony z Książętami Czar=
=toryskimi z tak nazwanym Hotel Lambert,
otrzymuje ztamtąd polecenie udania się do
obozu dyktatora Langiewicza do Goszczy
co też spełnia, oświadczając mu że
winien starać się przedewszystkiem o trwanie
Dwór z że winien surowo i stanowczo
postępować z żywiołami radykalnemi i aresztować
~~Mił~~ Mierosławskiego —

Że jednak Koźmian nie dowierzał wiadomościom nadesłanym z Paryża, wysłano go tam aby je sprawdził i złożył raport. W Paryżu konferował z emigracją, z hr. Walewskim i innemi mężami stanu francuskiemi i powrócił do Krakowa ze smutnem przekonaniem, że z trudnością interwencja mocarstw będzie skuteczną, ale że wobec niej nie podobna powstania powstrzymać i że trzeba się z niem trzymać i wspierać je. Wtedy właściciel Czasu Kirchmayer powołał Koźmiana na redaktora Czasu a jednocześnie Koźmian został ajentem dyplomatycznym Rządu Narodowego i rozpoczął nieustającą, żywą, wytężoną działalność. On to stał na czele Biura Korespondencyjnego w Krakowie które zdumiewało Europę, zwycięstwami powstania i spowodowało Bismarcka do powiedzenia z trybuny sejmowej: „że całe powstanie polskie, polega

na telegramach przesyłanych z Krakowa do Paryża do Hotelu Lambert a podpisanych raz Stanisław, raz Koźmian.
Całą tę działalność, jéj powody, przebieg i zakończenie opisał Koźmian w późniéj napisanéj a głośnéj książce którą ukazała się w tłomaczeniu niemieckiem Dr Landau: Das Jahr 1863. Koźmian przez chwilę liczył na czynne wystąpienie Austryi z Francią. Gdy zobaczył że już żadnéj nadziei obcéj, skuteczniej pomocy niema, pierwszy, pod koniec 1864 r. zatrąbił w Czasie do odwrotu, do zakończenia powstania. Skazany na trzechmiesięczne więzienie po ogłoszeniu stanu oblężenia w Galicii, odsiedział je w Krakowie; skazany tylko za artykuły w Czasie, uniknął szczęśliwym, gdyż tylko przytomności umysłu słynnego owczesnego Deputowanego, przewódcy Niemców w Radzie Państwa i adwokata Mühlfelda zawdzięczył uniknięcie

cięższej kary. Zakupiono bowiem na
Kolei państwowej papiery a między niemi
depeszę Rządu Narodowego do Ks. Czarto=
=ryskiego w której był ustęp kompromitujący
więcej Koźmiana. Mühlfeld broni przed
sądem na Morawach urzędnika
Kolei u którego znaleziono te
papiery i żąda zawieszenia postę=
=powania sądu, dla zbadania przez
znawców wyrazu — Koźmian — twierdząc
że to ~~nie~~ ~~ani~~ ~~nazwisko~~ ~~ani Koźmian~~ że
nie należy czytać Koźmian, że to
wcale nie nazwisko, lecz inny
wyraz oznaczający pewien urząd
w dawnej Polsce. — Gdy dzienniki
nadeszły do Krakowa z tem sprawozdaniem
sądowem, Koźmian był przekonany
że jest zgubiony; lecz wszystkiemu
zdziwieniu wyczytał we dwa
dni iż rzeczoznawcy i sąd

przychylili się do interpretacii Mühlfelda (1)

Teatr

W 1865 r. Koźmian wystąpił z redakcii Czasu i wyjechał za granicę. Czytamy co jego ks.: Podróży po Niemczech że wtedy po raz pierwszy widział w Homburgu Bismarcka i pozostał pod wrażeniem jego potężnej postawy i indywidualności. W jesieni tego roku podjął wraz z hr. Adamem Skorupką reorganizację polskiego teatru krakowskiego i rozpoczął długą i bogatą na tem polu działalność. Po klęsce narodowej 1863 r. Koźmian był jednym z pierwszych który uznał potrzebę zerwania ze zgubnemi a bezowocnemi spiskami i dąże=niami do niepodległości politycznej a podjęcia tem większej, tem silniejszej pracy i usiłowań na polu narodowem w kierunku społecznym

(1) Patrz do tej epoki i dla większych szczegółów: Rzecz o roku 1863 St. Koźmiana. Tom I. Kraków nakładem Spółki Wydawniczej Polskiej. —

i cywilizacyjnym i kulturalnym. Teatr narodowy wchodził w te ramy i w myśli narodowo-patryjotycznej rozpoczął Koźmian działalność w tej dziedzinie.
Teatr w Polsce stał na niskim szczeblu. Koźmian nadał mu nowy kierunek i wlał w niego nowe życie. Zachowując mu znamiona narodowe, uczynił go więcej nie był dotąd – zachodnim. Wziął sobie za wzór teatr Burgu i Comédie Française. Tam wysyłał artystów aby na dobrych kształcili się wzorach, tam sam czerpał naukę. Stał się jednym z najznakomitszych informatorów i kierowników artystycznych, wzbogacając zarazem scenę polską arcydziełami literatury powszechnej, wprowadzając do teatru Schakspeara, Schillera, Goethego, Lessinga. Od razu stanął na czele wyjątkowo licznie zgromadzonych, niepos=

7

=polityczn talentów aktorskich. Między niemi zabłysły głównie dwie gwiazdy Modrzejewska która potem wsławiła się w Ameryce i Anglii grając Shakspeara po angielsku i Hoffmann. — W teatrze polskim zakradła się była pewna afektacja, nieszczery patos, nie=naturalność". Koźmian zwalczył te zgubne dążenia i na ich miejsce zapewnił panowanie prawdy, naturalności, swobody, w czem wielce stała mu się pomocną Hoffmann, która była wielkim naturalisty=cznym talentem a z którą Koźmiana połączyła głęboka sympatia i przywiązanie. — Z tych usiłowań powstało Odrodzenie Teatru Krakowskiego i teatralna szkoła nazwana w Polsce — Krakowską a która wywarła stanowczy wpływ na teatr polski w ogóle i na jego rozwój. W początkach skutecznie był Koźmian wspierany przez towarzysza i wspólnika hr. Skorupkę

który zajmował się głównie stroną administracyjną — teatr miéli z ręki rządu, który był właścicielem gmachu — Po zgonie Skorupki, Koźmian objął sam intendenturę teatru krakowskiego i zawiadował nim od 1871 — 1885r (1)

Stańczycy i Poselstwo

W 1866 w lipcu zawsze w téj samej myśli zwrócenia usiłowań ku wzmocnieniu na drodze legalnéj i rozwojowi narodowości z odstąpieniem od spisków i dążeń do niepodległości — Koźmian, Józef Szujski historyk i profesor Uniwersytetu Krakowskiego, hr. Stanisław Tarnowski znakomity pisarz, także profesor Uniwersytetu Krakowskiego obecnie

(1) Poradzić się książki Zygmunta Przybylskiego: Z kroniki polskiego teatru. Antonina Hoffmana. Kraków 1898r. Nakładem Gebethnera i Spółki.—

przez Akademii Krakowskiej; oraz
hr. Ludwik Wodzicki później namiestnik
Galicji i gubernator Länderbanku
zakładają miesięczne pismo: _Przegląd Polski_
w którem Koźmian pisuje stale _kroniki_
polityczne i nadaje im nazwę
polskiego Forcade od słynnego
wówczas kronikarza _Revue des deux_
mondes. Ukazuje się w tem
piśmie: _Teka Stańczyka_ której
jednym z głównych autorów
jest Koźmian. Pamflet polityczny
w rodzaju _Listów Juniusa_ i najisty=
=niejszych w tym rodzaju utworów,
kreślący z wielką werwą i dowcipem
wady narodowe, zwłaszcza te które

pchaty do leKKomyślnych a zgubnych

przedsięwzięć i wskazujący nowe

drogi, wedle powyżej wzmiankowanego

programu. Teka Stańczyka wstrząsła

społeczeństwem polskie i utwór

ten nadał nazwę, znanemu i

odtąd głośnemu stronnictwu Stańczyków

Ktorego zasady i Kierunek przedstawia

nieustannie i niezmiennie Koźmian

w dziennikarstwie mianowicie

w Czasie i Przeglądzie polskim z niemałą

siłą polemiczną i odwagą cywilną.

UKazują się różne jego prace znakomitsze

między temi znakomitai: Hrabia

Bismarck i jego dzieło potworny

Związek niemiecki 1869r. To

essai przetłomaczone zostało po

niemiecki przez Pola – Poznań 1870 i dostało się do rąk Bismarcka który wyraził zdziwienie o takim i tak objektywnym sądzie ze strony Polaka.

W roku 1870 Koźmian wybrany został posłem do sejmu lwowskiego z większej własności tarnowskiej, był ostoją stronnictwa krakowskiego i wypowiedział przeciwko swoją mowę w duchu najzupełniejszej lojalności austryjackiej. Został wybrany ze Sejmu do Rady-Państwa na życzenie Grocholskiego. W Kole polskiem w Wiedniu on jeden oświadczył się przeciwko ???

posłów galicyjskich z Rady-Państwa i poparł go jedynie ale dość miękko hr. Adam Potocki. Odegrała się wtedy zginająca akcja polityczna-

Hr. Beust pragnął obalić ówczesny gabinet liberalny: Giskra–Herbst–Lasser który wyrósł był mu nad głowę i już dawno nie dogadzał; W tym celu działał pośrednio na posłów polskich żądając do wystąpienia z Rady Państwa; miał już bowiem przygotowany gabinet hr. Alfreda Potockiego. Użył w tym celu słynnego zręcznego publicysty Juliana Klaczki, którego powołał był jako Hofratha do ministerstwa spraw zagranicznych. Koźmian z początku nie wiedział o co idzie; ale nawet gdy wtajemniczonym został, nie zmienił zdania bo nie chciał i obawiał się

wyjdzie Galicji na tory opozycyjne, mniemając iż to było za wcześnie z tego powodu, iż kraj przyzwyczajony ~~do~~ z dawnych czasów do odpornego stanowiska nie zdoła rozróżnić opozycji przeciw jakiemuś systemowi od opozycji przeciw państwa samemu; następnie przewidywał iż ostatecznym skutkiem wystąpienia posłów polskich z Rady-Państwa będzie postawienie sejmowi wyboru do Rady-Państwa i zaprowadzenie bezpośrednich wyborów a mniemał że nawet gabinet Alfreda Potockiego nie opłaci i zrównoważy tych ujemnych wyników i strat.. – ~~Spór~~ ~~Kośiniana~~ w ~~Kole polskiem~~, ~~jak~~ ~~wiadomo, był bezskuteczny~~ a ~~sa~~

Adam Potocki podzielał jego zdanie
ale w duszy życzył sobie gabinetu
Alfreda Potockiego. Opór Koźmiana
w Kole Polskiem, jak wiadomo, był
bezskutecznym a ściągnął na niego
niepopularność już nie mało z powodu
Teki Stańczyka, tak, iż przy następujących
wyborach nie został ponownie
wybrany. Nie długo trwały rządy
zacnego Alfreda Potockiego a bezpośrednie
wybory do Rady Państwa zaprowadzone
zostały. – Beust także upadł. –

~~Od końca 1871 r. Koźmian oddaje się~~
~~głównie teatrowi krak[illegible] jako~~
~~[illegible] i dalej współpracownictwu~~
~~w Przeglądzie polskiego. W 1876 r. w~~
~~[illegible] z pism bardzo świetnych [illegible]~~

W owym to czasie Koźmian zachowawszy przyjazne stosunki z Ks. ~~Cz~~ Władysławem Czartoryskim, podjął się współpracownictwa w Wiedniu, założonej przez Księcia a wówczas głośnej Correspondance de l'Est przedstawiającej, zmienione w 1863 interesa polskie. — Koźmian był więc nie mało zajętym i czynnym, że jednak łączył z pracą życie światowe i zabawą, że przesiadując w Jockey Clubie wiedeńskim, kładł się późno spać ~~a~~ i późno wstawał, powstały legendy o marnowaniu przez niego zdolności i niedostatecznem ich wyzyskiwaniu. Z owego czasu pozostało też pamiętne powiedzenie, pewnego wiedeńskiego finansisty, który zastawszy Koźmiana koło 11tej rano w łóżku zawołał „To leżący

Kapitał" „Dass ist ein liegendes Kapital!" —

Od końca 1871 r. Koźmian oddaje się znowu głównie teatrowi krakowskiemu, jak już więcej i dalej współpracownictwa Przeglądu polskiego W 1876 r. w skutku zgonu bardzo znakomitego

polskiego dziennikarza naczelnego redaktora
Czasu Maurycego Manna, obejmuje
Koźmian powtórnie redakcję Czasu
Odtąd pracuje jednocześnie w obydwóch
kierunkach teatralnym i dziennikarskim.
Jest to najbogatsza epoka jego
działalności, podczas której przeważnie
zajmuje stanowisko w stronnictwie
krakowskiem i wpływa na politykę
galicyjską, pośrednio na wypadki
~~Austryi~~ austryjackie. Z tego czasu są
jego wstępne artykuły w Czasie. Wska=
=zuje między innemi jako człowieka
przyszłości „jako drzewa z którego
robi się ministrów" — Dunajewskiego.

System Koźmiana

System Koźmiana polegał na szczerem, nie obłudnem zerwaniu z niepodległością narodu polskiego a przyjęciu zasady narodowości za podstawę działania i bytu. System swój przeprowadzał konsekwentnie, odważnie, czasem zuchwale, tamując przyzwyczajenia, wytykając wady narodowe, czyniąc rozbrat z przyjętemi dotąd wyobrażeniami i sięgając na siebie niepopularność. – Nie był w tem działaniu odosobniony, wspólnie z nim dzielnie występowali, wielce zasłużeni jego koledzy z Teki Stańczyka – Stańczyki!

Sądząc że X narodowość polska ma najdoskonalej zapewniony byt w odrodzonej Austryi, przemawiał za zapełnieniem szczerej, bez ukrytej myśli lojalności względem

monarchii i dynastii, za złamaniem się
Państwem. Inni byli przed nim
– nie wcale – także za zespoleniem się
lojalnem z Austrią a przed tem już praktycz-
-znie i stanowczo posiadł był tą drogą
i na niej wcale zdziałał znakomity
mąż stanu, namiestnik później minister
stanu Agenor hr. Gołuchowski. Ale
to było co innego. – Koźmian oparł
swój system o polski patryjotyzm ściślej
zrozumiany niż dotąd. Szło o rzecz
wtedy trudną o wyzbycie się myśli
odbudowania Polski którą walka
karmiło się pokoleń a zespolenie się
organiczne i duchowe z Austrią.
W tym kierunku najdzielniej
najwpierwszy działał Koźmian i
on przełamał lody i sprawił

że w Nim wszyscy nawet największsi
jego i Stańczyków przeciwnicy stanęli
nareszcie na tym gruncie. To jest
prawdziwe znaczenie politycznej i
publicystycznej działalności Koźmiana.
Znalazł on z początku wiele oporu ale
także i pomoc, zwłaszcza o wielkiego
obywatela Adama Potockiego. Który
sformułował stosunek polsko-austryjacki
w znanym ustępie adresu do tronu: i stać
„Przy Tobie Naj Panie stoimy i stać
chcemy." ~~Ten system przyniósł~~
~~wiadome~~ Galicji narodowe i nat
Dziś może się to zdawać naturalnem
i wcale ani trudnem ani nadzwyczajnem;
doprowadzić do tego wówczas nie było
łatwem. Zakorzenione były dawne
polskie wyobrażenia świeżo bardzo szkodliwe
i wśród miasta porozbiorowego patryjotyzmu a

straszne wspomnienia 1846 wcale zatartemi
nie byty, zastaczaa w szlachcie. – Szło także
z drugiej strony, wpoić przekonanie w
Monarsze i najwyższych sferach o zmianie
zupełnej usposobienia kraju, o bezwarunkowej
jego lojalności o moralnem zdobyciu go
przez Monarchę. Więc do tego przyczyniła
się działalność publicystyczna Koźmiana,
stanowisko zajęte pod 1go Kielszkiem
przez Czas a nie mało przed tym
względem oddał usługi Alfred Potocki,
albowiem posiadając wyjątkowo wówczas
z Polaków, najzupełniejsze zaufanie
cesarza który wiedział że zawsze
prawdę mówi, gdy mógł zapewnić,
zapewnił Monarchę o zupełnej zmianie
usposobienia i lojalności Galicji a cesarz
uwierzył mu! –

Ten system przyniósł wiadome Galicji narodowe i materialne korzyści oraz zapewnił Polakom w monarchii owo znane przeważne i wyjątkowe stanowisko. —
Koźmian w tym swoim wielkim celu, różnych używał sposobów. — Upatrując w braku odwagi cywilnej i pochodzącym z dawnych instytucji obyczajów Polski, najsłabszą stronę swojego narodu. — Składał też dowody niebywałej w Polsce odwagi cywilnej; szukał poniekąd niepopularności jak inni szukają popularności i w tem zbłądził i przesadził, że się rozmiłował w niepopularności i uporł się w własnej. —
Dla ~~ustalenia i~~ przeprowadzenia i ustalenia swojego polsko-austryjackiego

systemu przeciwstawiał ówczesne stosunki
polskie w Rosyi i grożące stamtąd
niebezpieczeństwa. Przytem w pierwszej
epoce ~~so~~ owego systemu, żywił on
dalej idące plany, mianowicie
myśl aby Austryja szukała
za poniesione straty kompensat
na gruncie polskim i w przyszłości
rozszerzyła swoje polskie posiadłości
nabyciem Królestwa Polskiego. Mniemał
że to była naturalna sfera expansyi
dla niej, w kraju katolickim i sprzyjającym
jéj i że tym sposobem zrównoważy w
zdrowy sposób cząściowe straty włoskie
i niemieckie i zabezpieczy się przed
niebezpieczeństwami przyszłości. Była
chwila w której zdawać się mogło, że taka

myśl, że taka dążność ma żywotność
i będzie mogła przybrać ciało. Hr. Andrassy
niezawodnie sprzyjał jéj z początku.
Wojna rosyjsko-turecka 1877 r. zdawała
się podawać sposobność. Wiadomo, że
wypadki poszły w innym kierunku
a gdy się to stało Kozmian nie
popełnił w czasie błędu stronnictwa
wiernokonstytucyjnego w Austryi nie
upierał się przy swéj myśli niemożliwej
i lojalnie, stanowczo poparł politykę
cesarską w sprawie okupacyi Bośni i
Hercegowiny. —
Dowiedziawszy się o tém x Zapytanie
Andrassego „czyby Niemcy nie miały
nic przeciw temu aby Austryja nabyła
Warszawę" Bismarck odpowiedział

12

22

„Że nietylko bardzo wiele ale najzapełniej temu byłyby przeciwne" a Andrassy wtedy rzekł „Zatem nie mówmy więcej o tem" i przekonawszy się że powtórzenie Europy, że stan Austryi nie powoduje jej za wielkie przedsięwzięcia, experymenta i prawdziwą expansyę — Koźmian uczynił rozbrat z pierwotną myślą powiększenia polskich posiadłości Austryi i ograniczył politykę polsko-austryjacką, do polityki austryjackiej Polaków w Austryi

Za Taaffego

Gdy hr. Taaffe objął rządy Koźmian zaraz zbliżył się do niego i odtąd nosił dla sympatię tego męża stanu, który

nieraz słuchał z nim rozmowy i
nieraz go używał. Razu jednego
mówiąc o zbliżeniu się do przewódców
polskich rzekł Taaffe do Kozmiana
„Tak, tak ale każdy z tych Panów
chciałby być prezesem gabinetu a
właśnie „tego nie potrzebujemy na
razie.“ Gdy Dunajewski został
ministrem skarbu Koźmian
radośnie i z pewnem zadowoleniem
mi to się właśnie, że przepowiedział,
powitał ten wypadek. Wtedy
częściej począł bywać w Wiedniu, stykając
się od dawna względami polskiego
koła austryjackiego mając stan. Obrady

u baronowej Löwenthal słynnej
przyjaciółki i Egeri wielu
wyższe stanu, począwszy od Ks. Feliksa
Schwarzenberga a skończywszy
na Beuście i Taaffem, gromadziły
Taaffego i Dunajewskiego a bywał
u nich i Koźmian, i czasem
ukazywał się baron Hirsch. —
Pamiętna podróż cesarza Franciszka-
Józefa do Galicii w 1880 r była przypie=
=czętowaniem, uwieńczeniem i uwidocznie=
=niem systemu przedstawionego w
publicystyce przez Koźmiana, uroczystem
stwierdzeniem niezerwalnego związku
kraju z monarchią, dynastią i państwem,
uznanie tego przez Monarchę, i wjazdem
triumfalnym do kraju moralnie przez

cesarza zdobytego.
Niesłychanie entuzyastyczne przyjęcie jakie Galicia a najpierw Kraków zgotował Monarsze, odpowiadało oczywiście życzeniu hr. Taaffe. Jednak zaczęto to przybierać takie rozmiary, a odgłos tak obiegł się o Wiedeń, że hr. Taaffe nie wiedział przedtem aby manifestacia, dostaszcza ze względu na Rosię nie przekroczyła pożądanych granic. Uprosił zatem baronowa Löwenthal aby parę dni przed wyjazdem cesarza z Wiednia, udała się do Krakowa do owczesnego, świeżo mianowanego starosty i delegata hr. Kazimierza

Badeniego i do redaktora *Czasu*
Koźmiana z misją tej treści,
iż nie należy powstrzymywać zapału,
lecz wszelkich dołożyć starań aby
manifestacja nie poszła w kierunku
wielkopolskim. Obawiano się
iż cesarza obwołają w Krakowie
Królem polskim. Baronowa
Löwenthal przybyła potajemnie
do Krakowa, zabawiła dzień jeden,
widziała się tylko z Badenim i
Koźmianem; wybornie wywiązała
się z misji i przywiozła do Wiednia
zapewnienie, że nie ma żadnych
obaw a że przyjęcie będzie wyśmienite.—

Do dziś pozostał pamiętnym wstępny artykuł Czasu Koźmiana napisany na powitanie cesarza a streszczający cały system. — Nie małe sprawił on wrażenie; także na arcyksięciu Albrechcie i cesarzu. Cesarz wyraził namiestnikowi Alfredowi Potockiemu chęć poznania autora i namiestnik na obiedzie dworskim w Krakowie, przedstawił Koźmiana, któremu cesarz wyraził swoje zadowolenie dodając „że Czas zawsze konsekwentnie i wytrwale postępował" na co Koźmian odpowiedział „iż te słowa Naj. Pana są największą dla Czasu nagrodą i że jako taką udzieli ich swoim Kolegom." — Przyjaciele polityczni Koźmiana

zapragnęli aby koniecznie powrócił
do Rady Państwa i przy uzupełniających
wyborach postanowili w 1880 r. w
jesieni jego kandydaturę z okręgu
mniejszej własności Kraków – Wieliczka –
Chrzanów. Wywołało to burzę
wśród wszystkich radykalnych
żywiołów i niepomału podrażniło
je. Wszystkie pisma podały sobie ręce
aby zwalczyć kandydaturę, odważnego,
i zbyt śmiałego publicysty, który
dał się im był we znaki. Na czele
agitacji stanął tyle słynny odtąd
Stojałowski. Nie przebierano
w środkach. Wobec ciemnego
ludu użyto głównie argumentu
że Koźmian jest „Naczelnikiem

11

Komedyantów". — Starostę w Krakowie był szczęśliwy już a potem przyszłości Kazimierz Badeni. Pomimo jego najusilniejszych starań i mistrzostwa w kierowaniu wyborami Koźmian przepadł. — Było to pierwsze w życiu niepowodzenie Badeniego. Stojałowski za przekroczenie dozwolonej agitacyi wyborczej został aresztowany i przez dwóch żandarmów odstawiony i rozpoczynając jednak, z dobrym skutkiem, znane bezkarności sztuczki, wymknął się im z wagonu i uciekł. Wtedy stronnictwo krakowskie nie dało jeszcze za wygranę i postawiło kandydaturę Koźmiana w Bochni

lecz i tam nie był on szczęśliwszym i wybrano sędziego Władysława Pęgowskiego a zwycięzki przeciwnik „Dowódcy Komediantów", dziwnym zbiegiem okoliczności poniósł śmierć w pożarze Ringtheatru w 1881 r.

Koźmian jak wszyscy ~~ludzie~~ i którzy prawdę mówią swojemu społe=czeństwu, był niepopularnym. —

Aczkolwiek nie poseł Koźmian nie przestał wywierać wpływu i współ działać w polityce tak dobrze w kraju, w Galicji jak w Wiedniu. Zdarzyła się sposobność, gdy Dunajewski chcąc przeprowadzić swoje wielkie plany finansowe zrównoważenia budżetu a zarazem zreformowania

armii, powziął myśl podatku od okowity. Podatek ten dotykając porówno interesów szlachty galicyjskiej i budząc jej zresztą nieuzasadnione obawy, nietylko zaniłą wywołał z jej strony opozycję ale także wśród niej wzburzenie. Od Koła Polskiego zależało przyjście do skutku ustawy. Hr. Taaffe zespolił się był zupełnie z Dunajewskim i postanowił pozostać lub upaść z jego podatkiem wódczanym. Widząc rosnącą opozycję, nie mało powziął obawy. Wyraził je przed Kośmianem na politycznym objedzie u Ks. Alfreda Liechtensteina, dodając że od przyjęcia przez izbę ustawy zależy istnienie gabinetu i uskarżając się na oporność Koła Polskiego. Kośmian

po namyśle, rzekł „ Jest sposób nieo=
=dzowny a aczkolwiek znam jego ujemne
strony i wiem że nadużywać go nie należy,
to jednak w tym wypadku, chwycić się
go trzeba a mianowicie, bezpośredniej
interwencji Monarchy i Niech
Naj. Pan zawezwie Grocholskiego
i powie mu, że życzy sobie stanowczo
aby ustawa przeszła, że liczy na
Polaków a więc na Koło Polskie bo
pójdzie za tem życzeniem,
usposobienie w kraju dla cesarza,
jest takie, iż kraj nawet wódkę
mu poświęci " Stało się jak
Koźmian doradzał i powiedział,
w nieobecności chorego Grocholskiego,
wezwanym został do cesarza wice-prezes
Koła Polskiego Jaworski i za sprawą

Koła Polskiego ustawa wiedeńska uchwaloną
została przez izbę. Lecz już przed samem
głosowaniem, powstały jeszcze nie małe
trudności. Które zachwiały powodzenie
i groziły przesileniem gabinetowem.
Dunajewski we właściwy mu sposób
odezwał się do Koźmiana „Siedzisz tu
Pan i nic nie robisz, otoby lepiej żebyś
powiedział, to i to, tym panom
z Koła Polskiego, i wytłomaczył im, że
bez szkody dla kraju, mogą uczynić
czego sobie życzą" Wtedy w ostatniej
chwili, Koźmian spełniając
zlecenie, zawiązał układy między
Hohenwartem i przybyłym z Abbazii
umyślnie Grocholskim i na korytarzach
izby doprowadził rzecz do pomyślnego
załatwienia. Neue Freie Presse nazwała
w swoim artykule Koźmiana Famulusem Dunajewskiego.—

bardzo ścisła i prawdziwa przyjaźń.
Koźmian wróżył wiele stąd dobrego
dla kraju. — ~~Wprawdzie~~ Gdy w 1888 r.
poczęto się niby zanosić na wojnę
z Rosją, gdy baraki budowano w
Galicji i wojsko gromadzono, Arcyksiążę
i Potocki marzyli o wielkich
rzeczach i gotowali się do nich. Koźmian
nie podzielał ich zdania i nadziei i
nie wróżył wojnie a nie pragnął
wojny, sam na sam Austryi z Rosją!
będąc przekonanym że Niemcy w niej
udziału nie wezmą i wystawią na
sztych Austryę. Nie przestał jednak ~~[illegible]~~
po za tym epizodem?
wiele oczekiwać z przyjaźni ~~Artura~~
Arcyks. Rudolfa dla Artura Potockiego!
Wszystko zawiedzionem zostało, wszystko

dniweczonem został, tragedią w
Majerling a następnie przedwczesnym
na ~~fatalną~~ zgonem szlachetnego i
uroczego Artura Potockiego! —

<u>Urzeczon. 1863. Lysistrata – Gołuchowski</u>

Musimy się tu nieco cofnąć co do
Koźmiana. —
W 1885 r. złożył on dyrekcję teatru
krakowskiego i oddał się wyłącznie publicys=
=tycznej pracy, głównie jako redaktor <u>Czasu</u>
Pisywał jednak także do urzędowej <u>Gazety Lwowskiej</u>
bardzo czytane felietony, pisywał do dzienników
warszawskich i umieszczał od czasu do czasu
artykuły w <u>Przeglądzie polskim</u>. Wiele
podróżował i kreślił opisy tych podróży
na tle politycznem. W swoim dzienni=

29

=Karskim zawodzie, przeważnie zajmował się różnemi epokami działalności Bismarcka.

W 1893r występuje z rozdakiem Czasu w zamiarze napisania książki. Jakoż ukazuje się w 1895r. jego głośna książka którą zaraz wyszła w przekładzie niemieckim Wiedeń: Das Dr Landau u ....

Jahr 1863

Na tle wypadków owej epoki jest to streszczenie, dopełnienie i uwieńczenie całego polskiego systemu politycznego Koźmiana a zarazem pomnikiem jego ostatniem publicystycznem słowem. Jeżeli dotąd Koźmian przeważnie ~~rozwijał i~~ stosował i rozwijał swój system na gruncie austryjackim, to teraz rozszerzył go do trzech dzielnic zależących dawniej Polski, wytężnie na gruncie

legalnym a gdy się da lojalnym, ~~prawą~~ prawą narodową i rozwój narodowy, z wyrzeczeniem się dążeń do niepodległości, co dało powód do rzucenia słów o *trzech lojalnościach*.
Książka ta oczywiście wielkie wywarła wrażenie i wielkie także burze wywołała, nowe przysparzając Koźmianowi uznanie ale też i nowe nienawiści, potępienia i napaści. Zajmowano się nią zagranicą, we Francji ~~w~~ Anglii i Niemczech, ~~Rosji~~ ale zwłaszcza w Austryi dała powód do licznych komentarzy i recenzji, polemik i uwag a między innemi najsaretniejsze były o niej artykuły Goldbauma w *Neue Freie Presse* i Halbana we *Fremdenblatt*.
Koźmian po wydaniu książki nie ~~ale~~ wstępując już do redakcji *Czasu* przystąpił do współpracownictwa tego ~~wstępnych~~ Dziennika, czy to we wstępnych

17

30

artykułach, czy w korespondencjach z Wiednia. On pierwszy przewiduje pewną zmianę systemu względem Polaków w Rosji po zgonie Aleksandra III a wstąpieniu na tron Mikołaja II i śmiało, stanowczo dowadza tamtejszym Polakom, szukania porozumienia z tronem i państwem; on pierwszy w publicystyce rzuca tę myśl, z kąd powstaje znany odtąd w Warszawie system ugodowy, chociaż Koźmian tego wyrazu nie użył. —

Zachodzi wtedy w życiu Koźmiana epizod tragi-komiczny. Przejęty swoją myślą, chce na scenie plastycznie dopełnić ~~jej~~ swoją książkę o Krakowie 1863 i wpada na pomysł przetłomaczenia i przerobienia dla teatru

polskiego, Lysistraty Arystofanesa.—
Przeplata rzecz arystofanowskiemi
aluzjami ~~do~~ do obecnych stosunków,
chłoszcze niemiłosiernie radykalny i
demokratyczny obóz oraz fałszywy
patryjotyzm. Utwór przedstawiony
w Krakowie wywołuje straszną
burzę, porusza wszystkie namiętności
i ściąga na Koźmiana pioruny.—
Czepiają się ~~[illegible]~~ motywu sztuki i jej stron
drastycznych, podczas gdy Koźmian
myślał tylko o politycznej satyrze,
zarzucają mu niemoralność i
pornografię. W ślad ~~[illegible]~~ za tem stronnictwo
klerykalne i duchowieństwo uderzają na
Koźmiana potępiając go nawet

31

z ambony. Kornmann którym oni się
niewinnym, wcale to ostatnie
martwiło gdyż zawsze był religijnym,
choć dopiero później powrócił do
ścisłych praktyk katolickich. Stosunki
~~zawiłe~~ gdy jeszcze nie ustało było wzburzenie
wywołane przez ~~i~~ Das Jahr 1863 Lysistrata
~~przyszł~~ ukazała się na scenie, aby
je spotęgować. — Kornmann był
znużony walką, zgryziony i wydany
mu został także wojna przez tych o których
dbał i z którymi wspólnie walczył. —
Z biegiem okoliczności Kornmann
von najpierw dowiedział się że w razie
~~wstąpienia~~ wstąpienia hr. Kalnokiego. ten
zaproponuje cesarzowi na następcę
hr. Gołuchowskiego i powiedział

to hr. Gołuchowskiemu, który zdziwiony rzekł „Ależ przecież Pan mi tego nie życzysz" na co Koźmian odpowiedział „Zawsze dobrze życzę aby Polak tej wartości co hrabia ~~zaj~~ zajmował ważne stanowisko". ~~Gdy kiedy~~ W dniu w którym hr. Gołuchowski został ministrem, Koźmian mu to przypomniał. Hrabia począł rozmowy, od tego że nie mógł sprzeciwić się woli cesarza, co Koźmian przyznał ~~pochwalił~~. Hrabia rozwodził się nad trudnościami, Koźmian po namyśle rzekł „Nie przyszedłeś hrabio do ~~w~~ kierownictwa sprawami zagranicznemi w chwili w której by można przeobrazić kartę europejską; ale jeżeli co do Austryi utrzymasz status quo, to już

wielkie położysz zasługi a tem samem
oddasz także i Polakom usługę znamienitą.
Zresztą panie hrabio, zawsze, to dobrze,
gdy się było ministrem spraw zagranicznych."
Na co hr. Gołuchowski uśmiechając
się rzekł dowcipnie „A. Mówisz mi
Pan, to, co Bismarck powiedział
do ~~Ks~~ Ks. Hohenzolerna gdy obejmował
rządy Rumunii — że pozostanie mu
miłe wspomnienie.
Koźmian na drugi dzień powitał
nominację hr. Gołuchowskiego bardzo
ładnym i sympatycznym artykułem
umieszczonym w Neue Freie Presse.
Niebawem jednak może na tle cichego
współzawodnictwa dwóch wielkości dnia:
Gołuchowskiego i Badeniego ~~pojawiły~~
~~się pewne~~ działy się pewne

imponderabilia, Koźmian zbyt żywo wziął rzecz i nieco krytykująco odzywał się w Czasie o polityce Gołuchowskiego. Wreszcie szczerze nie pochwalał jego zbyt niespokojnej w początkach inicjatywy, nie pochwalał zachowania się wobec Turcji; śmiał się z koncertu europejskiego i nie podzielał wyprawy do Krety! Był zdania że nadeszła chwila w której skoro już ani myśleć można było ani ~~myśleć~~ należało o wojnie z Rosią ~~należy~~ trzeba, było być z nią w najlepszych stosunkach możliwych. Badeni podzielał dopiero to zdanie i o ile to od niego zależało w tym działał i przemawiał dla niego i wpływał. — To też gdy hr. Gołuchowski

doszedł do porozumienia z Rosią. Zawarł z hr. Murawiewem znaną umowę, Koźmian powitał z wielkiem zadowoleniem ~~zd~~ w Czasie tę politykę hr. Gołuchowskiego i najlepiej oddał stateczność jego zestawione z idolnością, a odtąd stał wciąż po jego stronie podnosząc jego zalety i przemówienia w Delegacjach. —

Za Badeniego

Z objęciem prezesostwa gabinetu przez hr. Badeniego Koźmian rozpoczyna podwójną i pełną zapału działalność w Czasie i znowu choć nie oficjalnie obejmuje główny kierunek tego dziennika.
Wskutek znanej przyjaźni łączącej Koźmiana z Badenim, powstała cała legenda o pierwszym, z czasów ministerstwa drugiego. Starajmy się śledząc przebieg wypadków, rozważać owczesnych

numerów *Czasu*, zasięgając bezpośrednich
i pośrednich informacyi, zastąpić
rzeczywistością legendę, i tu w
krótkości podajemy wątek naszych
poszukiwań

Obfita i bogata 10 jest twórczość publicystyczna Kosimana.

Jak. Dziennikarska rozproszona jest w niezliczonej liczbie numerów pism codziennych i periodycznych. Kosiman pisywał także do francuskich i niemieckich dzienników anonimowo a jego szkic o Rosji i dworze rosyjskim po wstąpieniu na tron Mikołaja II który ukazał się w berlińskim Kleines Journal, wielkie miał powodzenie.

Utwory zaś Kosimana stanowiące całość, przedstawiają się w następującym porządku

Na pierwszem miejscu stoją

Książka

1° Rzecz o roku 1863 (Das Jahr 1863)

2° Pisma polityczne (wśród tych wymienimy głównie "Bezkarność" i "Galicja")

3° O Bismarcku (wszystko co w różnych czasach pisał o tym wielkim mężu stanu, stanowi dziś jedną całość)

4° Podróże z politycznemi uwagami. Holandia.
Jeden dzień w Pradze. Listy z Peszta.
Z Warszawy
Z Niemiec. Z Kijowa.
Opis dwóch wystaw paryskich 1889 i 1900
Ateny i Konstantynopol.

5-o Teatr. Dwie Komedie Shakspeara (Wiele hałasu o nic i Poskromienie złośnicy) Wesele Figara (Beaumarchego) On ne badine pas avec l'amour (Alfreda de Musset) Emigracia Chłopska (Anczyca. — Jest to głęboki pogląd na sprawy włościańskie w Polsce). Rabagas (W. Sardou) Ogólne o teatrze uwagi. —

Jest publicysta Polski ~~przed~~ temu czterdzieści lat
rozpoczął swój zawód i znaczny wywarł wpływ
na polityczne zapatrywania swojego narodu,
na politykę swojego kraju a pośrednio na
wypadki w Austryi. — Stanisław Koźmian
temu lat czterdzieści oddał się po raz
pierwszy publicystyce i odtąd jako dziennikarz
i publicysta omawiał nieraz niepowszednie
sprawy ~~swej~~ polskie, politykę galicyjską
~~[illegible]~~ związaną z siłą austryacką, których
takie wielkie wypadki światowe
był świadkiem. — Wytworzył on na potrzeby
piśmiennictwo polityczne przypominające
wzorce, z czasów odrodzenia, ~~których się~~
~~[illegible] Zdawał się mówić że przyjął [illegible]~~
~~Rzymscy pisarze i mówcy pogańscy~~
Wpatrywał się w dzieje starego Rzymu, po-

w pisaniu i sądach metod Machiavela a przecież

[był] ~~jest~~ na wskroś nowoczesnym i samoistnym. —

Już ta okoliczność, że działalność jego ~~przypad~~ nie tylko

przypada ale ściśle zespolona jest z nowoczesną

~~historią~~ ostatnich czterdziestu lat, historią Austryi!

uzasadnia potrzebę bliższego ~~po~~ zapoznania się z

nim i stwarza zajęcie jakie jego osoba i zawód

[ogólno europejskiego] budzić musi. — Dodajmy że ~~ogólnego~~ znaczenia

jest wpływ jaki [umysłowy] ~~on~~ wywarł na wyobrażenia

narodu znajdującego się w tem położeniu co

naród polski a wreszcie zaznaczymy, że pierwszemi

są [zawsze] ~~zawsze samoistne, oryginalne sądy~~ dla ogólnej

wiedzy politycznej, samoistne, oryginalne pomysły i

sądy ~~ich~~ w jej dziedzinie, tem cenniejsze dla starych

cywilizacyi, jeżeli pochodzeniem i treścią mają

[illegible] ~~siłę~~ świeżości a siły twórczości. —

[illegible] bywały rzadziej które przez wielką pośledniej

[illegible] cywilizowaty ~~ostatn~~ jakie dział stała lub

niemożno tak rodzina Koźmianów w Polsce od trzech generacji oddawała się piśmiennictwa i literaturze —
Jest to stary szlachecki ród, ~~który~~ poznać się dał lepiej w 18ᵗᵐ stuleciu i odtąd więcej zajmował sobą uwagi publicznej — Jak brzmienie nazwiska świadczy, pochodzenie jego jest litewskie, chociaż herb Nałęcz jest sarmacki — Zdaje się że jest on jedynym z tych rodów które przy zawarciu unii Polski z ~~Li~~ Litwą, przyjętym zwyczajem, zamieniły herby, w ten sposób że ~~rody~~ ród litewskie przyjmowały herb polski a polskie w zamian przyswajał sobie tego samego rodu herb. litewski — ~~Nał Koźmianów ta herbu~~ N Który Koźmianów jest herbu Nałęcz — biała zawiązana chusta na czerwonem polu z trzema strusiemi piórami w koronie, chusta ta oznacza spadnięcie z oczów zasłony, czyli przyjęcie religii chrześcijańskiej. — Rodzina ta osiadła w województwie Lubelsk

gdzie posiadała majątki ziemskie mianowicie Brzezie? i
Piotrowice. Przodkowie i starzyzna potwierdzają
wszystko aż do 18 stulecia w którym to czasie
Andrzej Kazimierz zwolennik Króla Poniatowskiego
i bardzo przez niego ceniony odznaczył się
jako jurysta, piastując najwyższe godności
w najwyższym owczesnym trybunale Lubelskim.
Pieczętowali się z Kietrzewskimi Habdank, ze
starożytnego rodu. Jeden z przodków tych
Kietrzewskich wysłany do cesarza niemieckiego
jako poseł, gdy mu cesarz pokazał
swój skarb, zdjął z palca pierścień
złoty i wrzucił go do skarbca "
mówiąc: " Niech złoto idzie do złota "
Cesarz zaś odpowiedział " Hab Dank "
Ztąd przydomek: de Brzezina Nałęcz.—
[illegible] Kazimierzowy pisał się: Kajetan Kazimierz
Syn swego Andrzeja świadek [illegible] Kiżani i który [illegible]
zapomni czytelnik [illegible]

rozpoczyna literaturę ~~[illegible]~~ [illegible] wodzimy. Był to
ostrowiak znakomity jako malarz, poeta,
prozaik i muzyk. — Wykształcony na literaturze
francuskiej. Stał się naczelnikiem ~~[illegible]~~ tak
zwanej szkoły klasycznej w polskiej literaturze
i głównym zaczął walkę ze szkołą romantyczną,
która z Mickiewiczem na czele pojawiać się
poczęła. Kajetan Koźmian wystawił Odami
na cześć Napoleona I które cytowane są jednakże
i tak trzeba jak formą znakomite, tak też
że nawet Mickiewicz oddał cześć i stosunki
w wykładzie o literaturze słowiańskiej. Był
tego najpierw Polska Gorzka i epickiego
poemat Stefan Czarniecki, [illegible] Pamiętniki
wielkiego znaczenia i znakomite ~~[illegible]~~
sięgające do dziejów [illegible] — [illegible]
Z dziejów [illegible] Staszica i [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible] 1812 a [illegible]~~
~~[illegible] [illegible]~~ [illegible] Warszawskiego [illegible]
Bardzo [illegible] za [illegible] [illegible] [illegible] był
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1812 r.

Dyrektorem Spraw wewnętrznych za Królestwa
Kongresowego a wreszcie Kasztelanem Senatorem.
Syn jego Andrzej a ojciec tego o którym
piszemy, otrzymał nader wykwintne
wychowanie - a ulegając panującej wówczas
anglomanii, dał do chrzestnego imię
Drugie Edward, tak że zwany jest
jako Andrzej (Edward) Koźmian.
Był to człowiek zarówno wytwornego obejścia
jak wszechstronnego wykształcenia. Bardzo
światowy i bardzo literacki. Miał stosunki
w całym wielkim świecie europejskim
mianowicie w Paryżu, gdzie kilkakrotnie
dłuższy czas przebywał a o [illegible] pisał.
Jadąc pierwszy raz do Paryża (1829 r.), wstąpił
do Weimaru aby złożyć hołd Goethemu.
Miał doskonałe listy polecające i został

nadzwyczaj uprzejmie przyjęty i przez dwór
Weimarski i przez Goethego. Zabawił
kilka dni a potem ogłosił relacyę
z tej podróży nadzwyczaj zajmującą i
drukowaną w Jahrbücher Goethego; jest
Data ta ważnym przyczynkiem do
dziejów Goethego i świat jej
przedstawiony i oceniony. Mniej
Ale szczególniej w ... Goethego
użyteczne dla Koźmiana najwięcej (1)
Andrzej Edward Koźmian zatem to wiele
stanowi wiersze i prozę. Najbardziej
zajmującemi są listy obejmujące epokę
od 1829 r. do 1864 r. i zawierające
swoich czasów
niedoceniony opis Bourbonów i całej
lat Restauracyi Napoleońskiej
epoki drugiego cesarstwa był dokładnie
do czego Koźmian ... przyjaźni z ministrami
potomnym będzie stanowią

(1) Jeszcze listy

Walewskiemu synowi Napoleona I. ~~W[illegible]~~

Listy obejmujące Restaurację. Herbert [illegible] w [illegible] francuskich

pełne wdzięku a zalety [illegible] w [illegible]

Revue de Paris z 1 Stycznia 1900 r.

pod tytułem Carnet d'un [illegible] pendant la Restauration. Listy z czasów drugiego

cesarstwa są bardzo ważne dla dziejów

owej epoki a bardzo zajmujące pod

względem światowym, między innemi

pełnych [illegible] szczytów o [illegible]

Paulinie Metternich.

Dziwili bracia Stryjeńscy Andrzej Edwarda [illegible]

znakomite także zgięło stanowisko w literaturze

i [illegible] polskiej. Jeden z nich

Stanisław Karol po powstaniu 1831 emigrował do Anglii

i Natalię Natalię czasy w [illegible] ~~Natal~~ [illegible] i

popierano sprawy polskie na dworze

parlamentarnej, także jak i sprawa wolności

i swobód Konstytucyjnych. Stanisław Koźmian znacznie się
przyczynił do wywołania w tym kierunku ruchu w
Westerwell
Anglii za Polską. Działał wspólnie z przyjacielem
Polski Lordem Stuart, który był oddawany
do spraw polskich, napisał poważniej sławny
książkę o Anglii. — Był także poetą i zostawił
wiele uroczystych utworów. Oddany do kraju
przyjaźnią z jednym najświetniejszych poetów
polskich Zygmuntem Krasińskim. W roku
powrócił do Polski, osiadł w W. Ks. Poznańskim
i był długie lata Prezesem Towarzystwa przyjaciół
nauk w Poznaniu.
W tym samym czasie brat jego Jan Koźmian
bawiąc na emigracji w Paryżu, pracował w
tym samym kierunku dla sprawy
polskiej łącząc się z stronnictwem
katolickiem, zbliżając się pomocą
Lamennais'go a zwłaszcza
hr. Montalemberta z którym wiązała
go ścisła przyjaźń.

Obydwaj bracia brali udział w walkach 1848 r. w
W. Ks. Poznańskiem a następnie tam osiedli.
Tu Jan Koźmian rozwinął nader czynną
działalność jako pisarz i katolik. Gromadził
około siebie młodzież wychodzącą z uniwersytetu
w Berlinie i był niejako jej mistrzem.
Bracia założyli w Poznaniu ~~T~~ pismo miesięczne
Przegląd Poznański. Jan ożenił się z córką
jenerała ~~Chł~~ Chłapowskiego bardzo znanego
i znanego obywatela. Po jej zgonie, został
księdzem i ~~poda~~ z podwójną energią
działał, będąc doradcą ówczesnego arcybiskupa.
Gdy ten zastąpiony został przez Ledóchowskiego
stał się jego prawą ręką. Założył wielki
w Poznaniu zakład wychowawczy [illegible]
[illegible] i wszedł w skład Kapituły poznańskiej. W
zostawszy zarazem prałatem papieskim.
Kulturkampfie, podzielając wziął udział
[illegible] i konfiskat ~~Led~~ Ledóchowskiego jego

rady podniósł opozycyi przeciw rządowi.

Ks. Jan Koźmian ~~stał~~ się zagrzany na siebie

nienawiści i gniewu rządu, dziennikarzy

niemieckich i Bismarcka. — Wściekły

zamach na Bismarcka Westerwell usunął

z zakładu ks. Koźmiana, przypisano mu...

Niebawem zakład został zamknięty a

ks. Koźmian wraz z innemi [illegible]

w więzieniu wtrącony. —

Przed tem w 1870 r. kandydat ~~[illegible]~~

zawiózł go był do Wersalu i polecił mu

misyę do Rzymu w ważnej sprawie wściekłej

pomocy wojsk niemieckich dla władzy

świeckiej Papieża. Ks. Koźmian przeprowadził

w Rzymie władzy, [illegible] ambasadora

~~niemieckiego~~ ks. Arnimem i poprzednio był

u Papieża. —

Niejeden [illegible] w Rzymie [illegible] był do Rzymu

ulubieńcem Piusa IX. Wracając z jednej do Rzymu

podróży ~~[illegible]~~ zakończył życie [illegible]

znakomitym dziennikarzem, publicystą i polemistą oraz krasomówcą. Pisma jego i mowy wyszły w dwóch grubych tomach. —

Z takiej kulturalnej rodziny pochodził Stanisław Koźmian, publicysta, o którym pisany artykuł należy do epoki ostatnich czterdziestu lat życia politycznego w Austrii. —

Urodził się on 7 maja 1863 w Piotrowicach w ~~dawn~~ guberni Lubelskiej w Królestwie Polskiem z Teofili ze Skrzyneckich i Andrzeja Edwarda Koźmiana, o którym wspomniano. W domu jego rodzicielskim ~~Królewca~~ ~~panowało~~ ~~mówiono~~ mówiono po polsku. Stąd wzięło się, że ostatnich artykuł rodzina wcale się przejęła, gdy postanowiła, że by tylko tego [illegible] oddać się do dziejów, sztuk i polityki. Pobierał naukę w domu rodzicielskim pod kierunkiem nauczyciela Francuza, a następnie w szkole ~~na Uniwersytecie~~ Krakowskim, nie tylko w Lublinie i w Tarnowie, ale w Paryżu i na studiach w Bonn. ale później stanął

I

nauk nigdy nie odbył. Odziedziczywszy w Galicii
w cyrkule Jasło jeszcze po matce majątek
Dobrzechów, przyjął poddaństwo austryjackie. —
Kamerzat obrał zawód wojskowy i wstąpić do
wojska austryjackiego, i przygotowywał się już do
egzaminu kadeckiego chcąc wstąpić do
pułku dragonii stojącego w Krakowie, ale
stan nadwerężony majątku i obowiązki
względem rodziny zmusiły go odejść
zawód [illegible] —
Zaraz w początkach ery konstytucyjnej w Austryi, Kazimierz
poczyna brać żywy udział w sprawach publicznych,
w ~~naradach~~ licznych zgromadzeniach i naradach które
odbywają się w Galicii. Jedzie do Wiednia z deputacyą
która po objęciu władzy przez Schmerlinga składa
mu pamiętny adres programowy, z żądaniami
Galicii. Wtedy też odbywają się pierwsze jego
pismo, broszura polityczna Deputacyi swraca
która od razu powszechną na siebie zwraca
uwagę. — Już w niej stawał na gruncie
austryjackim i konstytucyjnym

Wtedy porzucając się gospodarstwem, prowadził jednak życie wielce światowe w Krakowie a zwłaszcza w Paryżu gdzie często przebywał a gdzie mieszkał jego ojciec mający liczne w najwyższem towarzystwie stosunki i będąc stałym domu przyjacielem z hr. Walewskim synem Napoleona I a ministrem spraw zagranicznych Napoleona III. —

Rok 1863 zastał go w Dobrzechowie, lecz natychmiast wypadki powołały go do Krakowa. Tu był i oświadczył się przeciwko powstaniu stanowczo, aż do chwili której wbrew jego oczekiwaniu — nadeszły z Paryża wiadomości od Dam żądając od Paryża iż cesarz Napoleon III popiera polskie powstanie. Wtedy Paryż wzywał [illegible] aby osobiście dowiedział się, ale wysłano go do Paryża. Tam konferował z Walewskim, sprawdził nadesłane wiadomości. Tam poznał że stanowisko i tamtejsze [illegible] stan i poparcie z tendencjami, będące przekonaniem. Iż interwencja z powstania [illegible] stanowczo jest powstania [illegible]. Wtedy nie można [illegible] trzeba się z nim [illegible]. Wtedy [illegible] Czar Kirchmayer powołał go w [illegible] jednocześnie [illegible] Czar [illegible] Rada Narodowa [illegible] agentem dyplomatycznym działalności. Było to [illegible] mu [illegible] życia

6 43

na czele biura korespondencyjnego w Krakowie, który

zdemaskował Europie zwycięstwami powstania,

usprawiedliwiał Bismarcka do porozumienia z

szybszej dyplomacyi; „że całe powstanie polskie

to telegramy przesyłane z Krakowa do

Paryża do Hôtelu Lambert a podpisane

von Stamstam von Kosiniak!! —

Całato dziełkiem jej porady i zakończeniem

opuścił Kosiniak w postaci drapieżnej a potem

Mściała która skazała się w Stawianie

[illegible] di Landa — Das Jahr 1863

Gdy zebrawszy że już żadnej nadziei oboj pomocy nie ma

powodzenia pod koniec 1864 r. zatrzebił w Czasie do

odezwy do zaniechania powstania. Skazany

jednak na trzechmiesięczne więzienie odsiedział

je w Krakowie, skazany tylko za artykuły w

Czasie, nawet się szaleją, gdyż tylko Mehlfelda

przytomności umysłu tegoż

zawdzięcza [illegible] całej. Uchodząc

tonie [illegible] na [illegible] papiery a [illegible]

[illegible]-depesze, [illegible]

7 ~~8~~

Do Ks. Czartoryskiego w którym był ustęp
kompromitujący dla Koźmiana. — Mühlfeld
bronił urzędnika(?) Koła w którego imieniu
te papiery dziś zażądał zawieszenia posiedzenia
sądu, dla zbadania wyraz ~~[illegible]~~ że Koźmian tamże jest to nie uważał(?)
ale nazwa urzędu ~~[illegible]~~ w dawnej Polsce. —
Gdy świadkowie przyszli z tą wiadomością
Koźmian był przekonany że jest zgubiony,
ku wielkiemu zdziwieniu wyszedł wszystko do
doradu(?) że sąd przychylił się do
wniosku Mühlfelda. — 11

W 1865 r. Koźmian wystąpił z redakcji Czasu i na dłuższy
czas wyjechał za granicę. Czytamy w jego Podróżach iż wtedy
po raz pierwszy widział w ~~Homburgu~~ Bismarcka
i powziął przeświadczenie o jego potędze i ~~[illegible]~~
potęgi. — z hr. Adamem
W jesieni tego roku przyjechał z ~~[illegible]~~ Czapskim(?)
Stańczyka(?) organizacja(?)

Al Patrz do tej części Koźmianka 1863 A Koźmian
tom I

teatru Krakowskiego i rozpoczął długą a bogatą na tem
polu działalność.– Po klęsce narodowej 1863 r. był on
jednym z pierwszych którzy uznali potrzebę zerwania
ze zgubnem ~~[illegible]~~ a bezwolnem dążeniem do
niepodległości politycznej a do tem większej pracy
i ~~to~~ usiłowań na polu narodowem w kierunku
cywilizacyjnym i kulturalnym. Teatr narodowy
wchodził w te ramy i w myśli narodowo-patryjo-
=tycznej, podjął Koźmian pracę na tem polu.–
Teatr w Polsce stał na ~~n~~ niskim szczeblu.– Koźmian
nadał mu nowy kierunek i ożywił go nowem
życiem, ~~tw~~ zachowując mu znamiona narodowe ~~W~~ Wziął
wzniósł go wyżej niż był dotąd ~~zachodnim~~. Komedię Francuską.–
sobie za wzór teatr Burgu i Kształcił
Tam wyszukał artystów aby na dobrych naukę. Stał się jednym
wzorach. tam sam czerpał informatorów i Koźmianowskimi
Indywidualno-tych [illegible] sam polskę oryginalnemi
artystycznych, wzbogacając zarazem
literatury powszechnej, wprowadzając Szekspira stanął
Schillera, Goethego i [illegible] ~~[illegible]~~ zgromadzonych
na scenie, wszystkich [illegible] aktorskich. Między
[illegible] tych talentów głośniej dzisiaj
mi[illegible] zabłysły

2 (!)

Modrzejewska która potem wsławiła się w Ameryce grając Shakespeara po angielsku i Hoffmann. ~~z którą~~

~~Tea~~ W teatrze polskim zakradła się była pewna afektacja, patos nie ~~naturalny~~ wyraz. Koźmian zwalczył te zgubne dążności i na ich miejsce zapewnił panowanie prawdy i naturalności w czem wielce stała mu się pomocną Hoffmann która była wielkim naturalistycznym talentem a z którą połączyła Koźmiana ~~gł~~ głęboka sympatia i ~~przyjaźń~~ przyjaźń zamiast[?] przedtem uważanie teatru krakowskiego[?] Z tych aktorów powstała teatralna szkoła, która nazwana została krakowską a która wywarła stanowczy wpływ na teatr polski w ogóle. — W początkach znakomicie był Koźmian wspierany przez towarzysza i wspólnika ks. Starzyńskiego który zajmował się głównie stroną administracyjną i po jego zgonie objął sam dyrekcję teatru krakowskiego i zawiadował nim od 1871–1885.(1)

(1) Poradzić się książki Przybylskiego „Z Rozwoju[?] polskiego teatru. Antonina Hoffmann” Kraków G. Gebethner i Spółka 1898

10 45

W 1866 w lipcu, zawsze w tej samej myśli zwrócenia
usiłowań ~~w k~~ dla wzmocnienia i rozwoju narodowości
z odstąpieniem od dążeń do niepodległości – Krakowianin
Józef Szujski profesor uniwersytetu Krakowskiego, ~~hr.~~ i
~~Stanisław Tarnowski~~ historyk. Stanisław hr. Tarnowski
znakomity pisarz i także profesor Uniwersytetu Krakow. marszałek Galicji
ob. prez. Akad. oraz hr. Ludwik Wodzicki późniejszy ~~niedawno~~
i gubernator Landesbanku zakładają w Krakowie
pismo Przegląd Polski w którym o[illegible] wydaje
pisuje stale kroniki polityczne, co nadaje
mu ~~autor~~ polskiego Forcade'a, w stylu Revue des deux Mondes. Ukazuje
wzorca kroniki Revue des deux Mondes. który jednym
się w tem piśmie Teka Stańczyka Pamflet polityczny co
z głównych autorów jest Krakowianin. o tym wydaje
wydaje Listów Jezuickich i najsłynniejszych satyrą na które
utworów, karcący wady narodowe i wskazujący nowe
pobudki do zgubnych przedsięwzięć i wskazując znaczenie i odtąd
drogi. Utwór ten nadaje nazwę Stańczyków, którego
stronnictwo [illegible] zasadniczo przedstawia w [illegible]
zasady i kierunek przedstawia w dziennikarstwie [illegible]
miarodajnie Krakowian w Dzienniku i na [illegible]
w Przeglądzie Polskim i w Czasie
polemicznie.

11 2.

Ukazują się wtedy jego prace znaczniejsze ~~a których~~
~~jego podział można na cztery działy~~ między temi
znakomita: Hrabia Bismarck i jego dzieło: Północny
Związek niemiecki 1869 r. To ~~essai~~ przetłumaczone
zostało po niemiecku przez Pola Doręsi 1870 r. i
dostało się do rąk Bismarcka. Który argument [illegible] [illegible] [illegible] objektywnym [illegible] [illegible] [illegible]
W roku 1870 Koźmian wybrany został posłem
do sejmu [krajowego] z większej własności tarnowskiej; był
członkiem Stronnictwa krakowskiego i [illegible] dział
przemowę swoją mowę (w duchu najczystszym [illegible] austryjackiej;
został wybranym ze sejmu do Rady-Państwa ~~za~~ w Wiedniu
[illegible] Grocholskiego. — W Kole Polskiem w Wiedniu
On ~~jeden~~ jeden oświadczył się przeciw ~~wystąp~~ exodusowi posłów
galicyjskich z Rady-Państwa. Poparł go jedynie ale ~~bez~~
dość miękko Adam Potocki.. — ~~St~~ Odegrała wtedy
dość zręczna akcja polityczna. — Hr. Beust przyjął
obalił ówczesny gabinet liberalny Giskra-Herbst który
wpływ był nad niego. W tym celu Dzięki ~~po na~~ pośrednio
na posłów polskich zachęcając do opuszczenia
Rady-Państwa mając już przygotowany
gabinet Alfreda Potockiego. Wszedł do tego
~~ola~~ stałego i ~~z~~ Juliana

12 11 46

Klaczko. — Koźmian ~~z początku~~ z początku nie wiedział
o wyborze, ale nawet gdy wtajemniczony został, nie
zmienił zdania bo nie chciał i obawiał się wyprzedzić
Galicyi na taką opozycyę mniemając że tylko za
wzorem a następnie posłuchając się ostatecznym
skutkiem wystąpienia partyi polskiej z Rady-Państwa
~~będą~~ będzie porzucenie nie dojmie wyboru do
Rady-Państwa i bezpośrednie wybory a mniemał
się nawet gabinet Alfreda Potockiego nie dowierzając czy
[illegible] zdanie ale w
tego. — Adam Potocki podzielał jego zdanie. Alfreda Potockiego
Duszy zyskał sobie gabinetu był bez krytyczny a
Ojciec Koźmiana jako wiadomo niepopularny także i
Tylko osiągnął na niego nie został ponownie
przy przyszłych wyborach nie został rządy Alfreda
wybrany. + A Niedługo trwały rządy zaprowadzonych
Potockiego a od bezpośrednich wyborów
zastały. —

Od 1871 r. Koźmian oddaje się głównie [illegible]
i odtąd współpracownictwu w Przeglądzie Polskim
W 1876 w skutku ~~śmierci~~ zgonu ś.p. Manna-tego redaktora
Czasu Maurycego Manna obejmuje posadę jednocześnie
redaktora Czasu. Odtąd prowadzi

w obydwóch kierunkach teatralnym i dziennikarskim.
Jest to najbogatsza epoka jego działalności, podczas
której przeważnie zajmuje stanowisko w
dziennikarstwie krakowskiem i wystąpuje na
wypadki galicyjskie a pośrednio na austryjackie —
Z tego czasu, że jego wstępne artykuły w Czasie
których między czasem jako stanowiska
przyjęcia jako dzieło z którego woli się
ministrowi „Dunajewskiego —

Koźmiana system polegał na szczerem uznaniu
z niepodległością narodu polskiego a przyjęciu
zasady narodowości za podstawę działania. — System
przeprowadzał konsekwentnie, odważnie, czasem
zuchwale, tamując przyzwyczajeniu się wszystkim
wady narodowe i ściągając na siebie
niezadowolenie. — Sądzę, że narodowości w Austryi
na najpiękniej zapewniony był [illegible] ziemi, bez
[illegible] za [illegible] wszystkich
[illegible] odpowiednich z gruntowi —
[illegible] z [illegible] się

Inni byli także za sojuszem z Austryą dziś z Krakowa
a przed tem jacy praktyczni i skutecznie wtenczas
był to drugi i na niej umarł. Dobył prawdziwie
namiestnik hr. Agenor Gołuchowski. Ale
było o wiele łatwiej twierdzić, o wyżyciu się wszelkiej
myśli odbudowania Polski a zaspokojeniu się
organicznego z Austryą. Wszystkiem tak
najgorszy i najdzielniejszy dziedzic Kazimierz,
przetrwał ludzi i zwarł że wszystkich
najmniejszego po i jego stronnictwa
przeciwnej stanęli naraz — na tym
granicy. To jest prawdziwie znaczenie
politycznej i publicystycznej działalności
Kazimierza. Działał on mało opinii, ale tej
i pomoc zostawił o Adam Potockim
który sformułował stosunek polsko-austryacki
w znanem orzeczeniu „Przy Tobie Najj. Panie
stoimy i stać chcemy.” — Dziś nam nie to
Zdawało naturalnem i łatwem i dopraszać się —
Zdawało naturalnem i było łatwem —
Do tego wszystkiego było z drugiej strony w ... i
było takim o ...dzeniu w wyjeżdżając z przed społeczeństwa o ...
bojaźni Polski. Tak i ... ze ... przez przez ...

Których w tym jedynym wielkim celu używał Książe
sposobem a umożliwić przeciwstawiania
stosunków polskich w kraju i niebezpieczeństw
stamtąd grożących. — Przytem w pierwszej epoce
swego systemu, żywiono dalej ideę jakoby i umożliwić
chciał aby Austrya w przyszłości rozszerzyła swoje
polskie posiadłości, o nabycie Królestwa Polskiego.
Mniemał że to był naturalny sposób [illegible] dla niej
w kraju katolickim i sprzyjającym jej, że tym sposobem
zabezpieczy się [illegible] od niebezpieczeństw
przyszłości. — Była chwila, w której zdawało się
można, że ta dziwna, że ta myśl ma pewne
żywotności, hr. Andrassy nieraz sprzyjał jej z
początku. Wojna rosyjsko-turecka 1877, zdawała
się podawać sposobności. — Gdy jednak wypadki
[illegible] Kwestya [illegible] nie przyniosła
przesilenia w [illegible] konstytucyjny
w Czechach [illegible] stronnictwa [illegible]
w Austryi, nie [illegible] niemożliwości
[illegible] polityki [illegible] w sprawie
[illegible] Hercegowiny. —
Zajęcie Bośni i [illegible] Europy, że stan
Przekonawszy się ze [illegible]

16

48

Austryi nie prowadzą się na wielkie przedsięwzięcia

eksperymenta i expensy, uczynił zwrot z [illegible]

[illegible] i ograniczył politykę polsko-austryjacką

Do polityki austryjackiej Polaków w Austryi —

~~Pamiętna podróż cesarza Franciszka Józefa do Galicyi w 1880~~

Gdy ~~Julian Dunajewski~~ hr. Taaffe objął rządy [illegible]

zaraz zbliżył się do niego i stąd wszedł w sympatię

tego [illegible] stanu [illegible], który nieraz [illegible] z nim [illegible] nie jednego [illegible] zbliżeniem się do [illegible]

nie chciał go używać. — Gdy Dunajewski został ministrem

Skarbu, Kośmian z radością i pewnem zadowoleniem

ministeryalnej że to przepowiedział, powtarzał też

wypadek. Odtąd cesarz począł bywać w Wiedniu nieraz

[illegible] od dawna wyższym polskiego [illegible]

stanu. — Obiady u barona Löwenthal [illegible] do [illegible]

przyjaciółki [illegible] stan od hr. Felixa Meyera [illegible] Hersch —

i Taaffy, obiady u Taaffy i Dunajewskiego [illegible]

[illegible], [illegible] [illegible] się tam [illegible]

Pamiętna podróż cesarza Franciszka Józefa do Galicyi [illegible]

w 1880 r., była przypisywana przez [illegible]

Systemu [illegible] i przedstawiany [illegible]

Uroczystem stwierdzeniem [illegible] z monarchią, dynastią i monarchii, cesarz [illegible]

z tak jest przez monarchię —

[Margin notes, left: "[illegible] pokój i [illegible] stan [illegible] przez Galicyi [illegible] takiego [illegible]"]

Do dziś posiadł pamiątkowy wstępny artykuł ~~Czasu~~ Koźmiana napisany z tego powodu. Nadto sprawił on wrażenie; ~~w~~ i tak na Arcyksięcia Albrechta i na cesarza — Cesarz ~~za~~ wyraził namiestnikowi hr. Alfred Potocki chęć poznania autora i namiestnik + na obiedzie dworskim w Krakowie przedstawił Koźmiana, któremu cesarz wyraził swoje zadowolenie dodając że Czas swym konserwatyzmem i wytrwałością postępował na wskroś odpowiednio. Jest to stara taka najważniejsza dla Czasu nagroda, cześć jaka tylko udzielić ich swoim kolegom. — [

Przyjaciele polityczni Koźmiana zapragnęli aby koniecznie powołał do Rady Państwa i przy ...ych wyborach postawili jego kandydaturę z okręgu mniejszych miast Kraków – Wieliczka – Chrzanów. — Wzbudziło to burzę wśród wszystkich radykalnych żywiołów i niepomału podrażniło je. Wszyscy podali sobie ręce aby zwalczyć kandydaturę publicysty ~~...~~ dworskiego i sługi świętego... Na czele agitacji która się dała im we znaki Stojałowski stanął tym razem wtedy.

[. Nastąpiło entuzjastyczne przyjęcie jakie
Galicja a szczególnie Kraków gotował Monarsze
odpowiadało ocześnie życzeniu hr. Taaffego. Jednak
przypisać to trzeba także rozumnej, i całej taktyce
objął się w Wiedniu, że hr. Taaffe nieco się przeląkł
aby manifestacje zostawione z urzędu na Krakowie tam
gwałtowniejszy przybrały [illegible]. Upraszał z Wiednia
dwa dni przed przyjazdem cesarza do
baron Löwenthal aby udał się do [illegible]
Krakowa, do namiestnika i do starostwa
hr. Kazimierza Badeniego i do [illegible]
z [illegible] aby treści [illegible] wszelkie obawy
zgoła, bo wszelkie [illegible] przed
manifestacje nie [illegible]. Obawiano się
ich wszechpolskiej. Krakowa [illegible] krok w
czasie obecności [illegible] dni, wykonania
Löwenthal zobaczył [illegible] hr. Badeniego i [illegible], uzyskania
towarzystwa hr. Badeniego i przyrzeczenia zapewnienia
wszystko z nas i przyjęte obawy, że przyjęcia
że nie [illegible] będzie wyszukane —

18 50

Nie przebierano w środkach. Wobec ciemnego
ludu użyto głównie argumentu, że Koźmian „Horała"
jest „nauczycielem komedjantów"
w Krakowie. Był świetny jak i a potem przyjacielem
Kazimierza Badeniego. Powiemy jego najsilniejszym
wrogiem Koźmian – przykład. Było to
pierwsze w życiu niepowodzenie Badeniego. dowodzący
Stańczykom że postępowanie
agitacji wyborczej dostatecznie [illegible] i przez
dwóch żandarmów [illegible] ~~[illegible]~~
wprowadzając jednak ze sobą ~~[illegible]~~
sztuczki i [illegible] Wagner i
bezkarnie [illegible] – Wtedy Stowarzyszenie w Bochni
postawiło kandydaturę Koźmiana i wybrano
bez [illegible] nie był on [illegible] ~~[illegible]~~ Sęgowskiego
żydowskiego [illegible] Dawidy
~~Votum~~ a jeszcze „[illegible]" [illegible]
komedjantów. [illegible] sumienie w
[illegible] przemysł w 1881 r. –
pracowe Ringtheatr
Architekt nie [illegible] Koźmian nie [illegible] wyraził tak dobrze
współpracy – współdziałać w polityce

w Kraju w Galicji jak w Wiedniu. — Zdarzyła
się sposobność, gdy Dunajewski chciał
przeprowadzić swoje wielkie plany finansowe
z pominięciem budżetu powiększyć nowymi
podatkami od okowity. Podatki te
dotykające interesów szlachty galicyjskiej
a raczej budzące jej zresztą nieuzasadnione
obawy nie tylko wielkie wywołały
między nią opozycji ale [illegible]-wzburzenie.
Od Koła Polskiego żądano przyjęcia ustawy.
Hr. Taaffe do spółki był zupełnie z Dunajewskim
i postanowił był powstać lub upaść z jego
podatkiem wódczanym. Widząc rosnącą
opozycję zjawił się nie mało obawy.
Wyraził je przed księciem na
politycznym obiedzie u ks. Alfreda
Lichtensteina, dodając, że w przyjęciu

20

ustawy dobrej istniejącej gabinetu i Kuriwian
go nawzajem robił " Jest sposób niedostępny
a ostatecznie znam jego wyjaśnienie strony i razem
że nadawajcie go mnie dobrej, to jednak
w tym wypadku chcący się go trzeba —
bezpośredniej i ustawieniu Monarchy i
Niech się Pan zawróci Gwiazdowskiego
i pewnie nie że żyje dobrze stanowisko
aby ustawa przeszła a więc że Rada Polska
przejdzie za tem życzeniem i że uspokojeniem
w Kraju dla Monarchy jest także mi i że " Hate też
nawet władzy nie pozwoli
jak Kuriwian powiedział i w mówieniu do
chcącego Gwiazdowskiego, wzywającego zatem Rada Polsk
uczona Jaworski i za sprawą
ustawa wydana uchwalona zostata —
lecz jeszcze przed samem głosowaniem w
Izbie, przedtem wielki trudności

które zagarnęły powstania i gorący
przeciwnem gubernatorowi Dunajewski
z ustawicznym tem sposobem dostał się do
Kierownictwa, kiedyż ta Pani i tem
nie robisz; oto powiedz, że i to i to
tym panom z Koła Polskiego i
wytłomaczcie im że bez ~~A~~ Szkoły Ze
Kogia mogą uczynić ~~czego~~ dobra
życie." Odtąd w ostatnich czasach
Kierownictwo spełniając służbę, zawiązał
układ między Hohenwartem i Grocholskim
i na Reichsracie stały doprowadził
rzecz do pomyślnego ustawu i. Na tle
odtąd nowa ta Kierownictwa formulacyi
Dunajewskiego. ~~[illegible]~~
Podkreślając przedtem wydania Postępu
Kierownictwa był nie do końca czas tych
i wielkim zawsze obowiązaniem

15 ark.

23 52

nie tylko na upadek ale zastępstwa na
spisek w jakim obalenie Taaffego i do
ostatniej chwili objął wysiłki aby
zasięgać jego ustąpienie i podsuwał
myśl powierzenia Steinbacha dla
utrzymania Taaffego. Doczekał się i
z jednej strony wobec ambicji pozostawiony
już był upadek Taaffego, z drugiej nie
chciał ani pozycji Steinbacha — Jaworski
nie tylko ocalić zostawał Taaffego ale
przewidywał następstwa obalenia przez
Kołu Klubowi polskiemu i otwarcie
przez to Klubu lwowskiego; przewidywał, że
~~w~~ zastąpienie w tej mierze Koła przez
Klubu dojrzewało do zaniechania,
niepewność i stanowisko, ~~[illegible]~~ — Kto
wtedy powiedział, że Jaworski ~~[illegible]~~ nad upadkiem
~~A~~ tylko ~~[illegible]~~ płacze nad upadkiem nie
Taaffego i pokazywać ani powodu nie

mnie " Bo istotnie musiał Koźmian
powodzenia
że nie już nie było rozsądnego do Szczęścia,
Zażądał też Badeniego, aby ani stawał
w osobie ani brał udziału w gabinecie
koalicyjnym, co nie zrazu łatwo przyszło,
gdyż Badeni był skłonnym do tego
zdecydowany i że jednak udział
udział co utworzenia tego gabinetu,
takiego jak i Koźmian przewidywali;
Z nie umiejąc wcześniej już potrzeby
~~[illegible]~~ tradycji i niebezpiecznej misji —

Koźmian i Badeni różnił się od
najmłodszych lat przyjaźni, za Koźmiana
wstąpieniem Badeni zbliżył się był
do Stańczyków i stronnictwa
Krakowskiego. — ~~[illegible]~~ Nic dziwnego

że Namiestnik [24] interesował się wielce
karjerą badanego tak świetnie
zapowiadającą, że przeczuł szczytne
jego wiadomości, zdolności, stanowisko
Antipsyche dla dobra kraju i stronnictwa. — Po-
tem Namiestnik wraz z drugim
przyjacielem swoim jako [illegible]
publiczny zapowiadający i Arcy-Rudolfem
przyjaźni starszym a był wówczas
z gustem hr. Arturem Potockim
wszystko poruszył aby badanego
wynieść na stanowisko Namiestnika
Galicji, co też się stało za dzielnem
i staraniem, zachowaniem się
w tej sprawie Dunajewskiego. — Lata

Koniec brakującego tekstu 25/

Musiałbym się tu nieco w przeszłości co do Koźmiana cofnąć. —

W 1885 Koźmian złożył dyrekcyę Teatru Krakowskiego i oddał się częściowo publicystycznej pracy, głównie jako redaktor *Czasu* lecz pisząc także do codziennej *Gazety Lwowskiej* bardzo czytane felietony do pism warszawskich i od czasu do czasu do *Przeglądu Polskiego*. — Wiele ten podróżował i kreślił opisy tych podróży zawsze na tle politycznem. W swoim dzienniku owszem dziełami poważniejszemi zajmować się zaczął

W 1893 opuszcza Koźmianówka ustępuje z redakcji *Czasu* w zamiarze napisania książki. Jakoż ukazuje się w 1895 r. jego głośna książka *Das Jahr 1863* a zaraz po tem w przekładzie niemieckim Dr Landau *Wien* (   )

26

Na tle wypadków owej epoki jest to streszczenie
i uzasadnienie całego systemu politycznego
polskiego Koźmiana a zarazem pomnik
jego ostatniej publicystycznej sławy. Jeżeli
dotąd Koźmian przeważnie wiązał swój
system na granicy austryackiej, to teraz
rozszerzył go do trzech ~~[illegible]~~ mocarstw
w których żyją Polacy, zalecając
wytężenie na gruncie legalnym a gdzie [illegible]
dla legalnego gruntu nawrócenie, co zatem prowadzi
do rozwinięcia hasła o trzech lojalnościach.
Książka ta oczywiście wielkie wywarła
wrażenie i wielkie takie burze, nawet
[illegible] Koźmianowi uznanie ale też
przypisywano [illegible] oraz potępienia
i nowe [illegible] z granicy.
Niemniej lojalność [illegible] do licznych
autor a co Austryi [illegible] powód [illegible] a [illegible]
wojny, polemiki i uwagi ~~[illegible]~~ Goldbaum
[illegible] najzawziętszy był Halban w Fremdenblatt
w N. F. Presse i

27

Koźmian nie wstępując już do redakcji Czasu
powraca do współpracownictwa tego dziennika
czy to we wstępnych artykułach czy w korespondencjach
z Wiednia. — On pierwszy ~~[illegible]~~ przewiduje
pewną zmianę systemu względem Polaków
w Rosji po zgonie Aleksandra III a
wstąpieniu na tron Mikołaja II i ostatecznie
stanowczo broni za taktyką Polaków
szukania porozumienia z tronem
i państwem; on pierwszy rzuca
w publicystyce myśl tę, stąd powstaje
zaraz odtąd w Warszawie z tego
tygodnik [illegible] Gołuchowski
tygodniowy chociaż [illegible]
[illegible] Lysistrata [illegible] hr. Badeniego
z objęciem ministerstwa przez hr. Badeniego
Koźmian rozpoczyna podwójną w Czasie
działalność i dawną chociaż nieoficjalnie
obejmuje główny kierunek tego
dziennika. —

Wszystkim znanej przyjaźni tą drogą Kozmiana
z Badenim powstała cała legenda o przemożnym
z czasów ministerstwa drugiego. — Stawialiśmy
służąc pewnym wypadkom, radząc się [illegible]
memoriałów Czasu zasięgając bezpośrednich i
pośrednich informacji, zastępując rzeczywistością
legendę i tę o [illegible] podającym wszak
naszych posłowań. —

Kozmian dał w pewnym niebezpieczeństwie
dla osoby i pewności dla kraju podjęcia się
tak trudnej misji nie [illegible] żadnej innej
jak w dawnych stosunkach prezesostwo
gabinetu. Nie żyje już tego, powtarzając
mówię „że lepiej być wielkim namiestnikiem
wielkiego kraju, niż ministrem jak tylu
innych". — Gdy po ustąpieniu Taaffe
miał nacisk na Kozmiana aby
uzyskał Badeniego do przyjęcia
w nadanym prezesostwa gabinetu,
Kozmian ~~[illegible]~~ pewny punkt widzenia

od 12-30

nieważne, „Ważny że jest doskonałym naśladowcą" a co
nie ważny jakim by był mistrzem
Toeffe z ostatecznym brzmieniem odpowiadać
„Gdy się chce swojej drogi nie trzeba się
pytać czy się potrafi, lecz przystępować
do rzeczy" i wziąć dziś skutecznego
ani co pornograficznego porównania
którego powtarzać nie można —
Kosińskim z drugiej strony wiele nie zmieniał
aby badań nie dowodził zadaniu tylko
w ogóle przeświadczać, nie rozwiązali
zadania, z danymi i ~~[illegible]~~ środkami
które miały być czytelnie i z wykluczeniem
innych i wreszcie Kosińskim. nie mógł
zostać przed sobą się zdziwienie a także
należeć nie z stanu więcej być co
[illegible] objęcia ostatnią. — ~~W~~[illegible]
jak już nadmieniliśmy Kosiński

przewinął się kto Badeni umotywował po upadku
Taaffego w ~~formowaniu~~ tworzenia ustępujących gabinetów
nie będzie się mógł z tego uwolnić od sprawowania
własnych sił i że wcześniej czy później powiedzą
mu jak też powiedziano — teraz patrzcie co
zamierza. Toteż gdy Badeni odwiedził
w Krakowie Tarnowskiego i oświadczył mu po
utworzeniu gabinetu Kielmansegga i iż czekam,
życzy sobie stanowczo aby po tym przewidzianym
gabinecie utworzył swój. Tarnowski
widząc konieczność a zarazem w tym
stadium szkodliwość niechcenia i ostatecznie
zaufania w drugiej stronie rękę. A więc
Niemniej ofiarą zdobytą powinien [illegible] dopóki Badeni
w chwili Boga i [illegible] co [illegible] [illegible] przyjaciela
utwierdził [illegible] a [illegible] Stąd jest
gorliwiej i a zostanie nie chciał
aby rąk nie złożył i znana jego ojczyzna
aby raz ~~się~~ zamierzona
kombinacja nie przyszła do skutku. Stąd może być
Tu zaczyna się legenda o radach Badeni i o jego
Tarnowskiego dawał wspólnikach w tymże zakresie —

31

Otóż przedewszystkiem z ostrożności całym jakim jest Badeni, z ostrożności samoistnym, energicznym i w siebie wierzącym jakim był Badeni, wcale radach być mymi nie mogło — byłyby i to liczne ~~co~~ odtąd między Koźmianem a Badenim rozmowy i na takowe Badeni zaraz w pierwszych dniach lipca 1885 r. roku zaprosił Koźmiana do Lwowa, gdzie także niebawem przybył Biliński. —

Za ocznie(?) określane były plany przyszłych rządów. — Owam Koźmian spostrzegł że Badeni obiera drogę inną niż tę którą byłby on posadził, zrozumiał jednak że dowiedzione by było opierać się przy drugiej; ~~...~~ przypuszczał, że ona dla Badeniego ~~...~~ na razie była nie możliwą a nie widział owej ~~...~~ ~~prawdy~~ w tej której zamierzał cię Badeni ~~...~~ czego tylko szczególnie ostrzegał mu stanąć na uboczu. Zaraz na wstępie Badeni zamierzał dokonać rozpoczęte już przedtem osobistego i własnej reformy wyborczej która była się już stała Koźmianowi obroną dla dwóch galicyjskich

Koźmian był przeciwny i jednakowo osobistemu i
wszelkiej reformie wyborczej uważając ją ani za
potrzebną ani za użyteczną. — Musiał jednak
z temi dwoma punktami programu Badeniego
pogodzić się ~~a postanowił na~~ przyznając
zresztą że IV Kurya była ~~mi~~ niemianem wstępnie
i dlatego dłużej już musiała być jakieś reformą
wyborczą. — Postanowił się na zewnątrz stać
~~i~~ przy Badenim i bronić jego polityki w
nadziei, że w innych warunkach powtórzy ją i
wreszcie osiągnie dodatnie skutki. — Koźmian
pojmował a Badeni także, że głównem zadaniem
zatem celem — jest ~~[illegible]~~ odwrócenie
tego ~~[illegible]~~ tylko środki
uzyskania większości. — Zdaje Koźmian był przeciwny
zawarcie naszej wówczas z[illegible] jako minister finansów
powstania Bilińskiego jako wysoko stawianego
by nie ~~[illegible]~~ wysoko stawiał się
jego zdolności, ale dla tego że obawiał się
tego był wielkiej polityki odpowiedzialności,
~~[illegible]~~ był wielkiej polityki odpowiedzialności ministra
tem więcej że jego Galicyanin był przemilczał obawiając
zewnętrznych że przemienia się zasadności
~~[illegible]~~ zewnętrznych skąd mieszczenie i zasadności.

a wreszcie iż mniemał, że wyprzedawszy tylko
finansów wszystkie atutem, których wobec Koła
polskiego Badeni używać nie potrzebował, albowiem
i bez tego Koła Polskiego mógł być pewnym. — Te
Badeni jednak okazał się niezdolnym
pewnej Koerbera otwarcie wystąpił przed
przyjaciołmi Biliński[m]. Badeni jednak
okazał się [illegible] i oświadczył wobec
Bilińskiego, iż albo on będzie jego ministrem
finansów albo ~~i~~ nie przyjmie prezesostwa
gabinetu. Badeni chciał mieć w finansach
Zapewne wszędzie swego pewnego człowieka,
otoczenie ~~[illegible]~~ porozumienia z Węgrami. —
Niebawem Koerber opuścił Wiedeń
Biliński jednak wyjeżdżając z Wiednia próbował
czy by Badeni nie zgodził się na objęcie przez niego
teki handlu, lub wyjątkowo być utworzony teki
Koło[?] Zalecony[?]. — Niebawem Koerber
opuścił Wiedeń udając się do [illegible]
gdzie chciał zbadać nowo grunt a gdy

wyjeżdżał Badeni rzekł „Proszę cię pójdź do Bilińskiego
i powiedz mu, żeby ani o kandydata ani o Kolegach by
nie myślał, bo między innemi tylko ministrem
finansów będzie". — Koerber mając
pewną [illegible] do dziennikarstwa niedawno [illegible] szczątki
zostawił je a pomija[illegible] przyjął je wspomnieć
dla przyszłych dziejów. Ale wcale nie miał twardy,
został tak dobrze, tak zwiększony wspomnieniami,
że przechodziło mu wszelkie oczekiwania. — Miał
zostawić wtedy ważny z Dr. Bacherem redaktor
ich daty [illegible] ~~Allgem. Tagblatt~~ dać mu raport
Neue Fr. Presse. — Zdał też w tym [illegible] była jeszcze przyjęta
Badeniemu. — Nawet ponieważ [illegible] była przedmiotem
była ważna sprawa która już była sprawa
rozumu w Berlin. Sprawa wiedeńska ewentualnego
antysemickiej, sprawa Luegera i jego [illegible] Luegera
potwierdzenia. — Demagogizm [illegible] a co dopiero Koerberowi.
wstrętna była Badeniemu [illegible] który był taki
względna stronnictwa niemieckie tylko omawiana
w rachuby i [illegible] ewentualnie tylko za niepodległościami
była sprawa, ale przemawiało zdanie,
antysemityzmowi. —
Koerberowi z rozumu dawniej w Wiedniu wobec przełomu

39

że dla liberalnych stronnictw niemieckich i dziennikarstwa
na razie nie tylko najważniejszą ale najdotkliwszą
była sprawa antysemityzmu i sprawa Luegerowska,
że od niej zależało poparcie rządu Badeniego przez
około przez 108 głosów niemieckich lub zaraz
nastąpić musiało ich i opozycja. — Tego
przed Badenim nie zataił, który znał dobrze
o tym wiedział. — Koźmian zresztą, uważał
dobrze ~~ant~~ mało antysemickie zaś wiedeńskie
nie znając dostatecznie ~~stosunków~~. — Badeni
powołany został do Ischl a ~~adjut~~ przejeżdżając przez
Kraków charakterystyczną do Koźmiana ~~a~~ wysłał
„Jeśli odważysz się, że mogę ~~...~~ nie przyjąć
otrzymasz telegram że pogoda, jeśli przeciwnie,
z telegrafu że słota". Koźmian otrzymał
w parę dni depeszę „Ulewny deszcz". — Pojechał na
spotkanie Badeniego do Wiednia i dowiedział się
o przyjęciu składu gabinetu z którego Badeni był
bardzo zadowolony, podczas gdy Koźmian co do
niektórych osób był w wątpliwości. — Zasta...
znana różnica między dwoma przyjaciółmi. — Namiestnika
Galicji ~~...~~ miał zostać Dunajewski. Badeni przedstawił go
był w Ischl cesarzowi, cesarz zgodził się na to

po dłuższej dyskusji w której [illegible] jednostki z Dunajewskim

jest czasem nieco szorstki, [illegible] Badeni odparł, „Ny-Dam,

Dunajewski – jest jednostką wielką, sprawiedliwą, nie zapytamy

go, gdyby do tego był skłonnym z ludźmi – to trzeba go

Ny-Dam. ~~jest~~ nie przedstawiał" [illegible] się [illegible]

i bezwarunkowo zgodził się na Dunajewskiego jednomyślnie [illegible] Badeni przybywszy

jego przewodnictwo zaletę. – Tymczasem [illegible]

do Wiednia, nie [illegible] zdania ob[illegible] w skutek [illegible] byłby [illegible]

okoliczności tej zdanie o [illegible] dał się wybrać [illegible] Dunajewskiego

[illegible], w jednym czasie dla [illegible] takiego

między Dunajewskim a [illegible] charakteru i [illegible] było

[illegible] nie [illegible] bardzo

Dunajewski [illegible] a [illegible]

[illegible] był [illegible] o [illegible] w tym punkcie

Dunajewskiego. – Gdy [illegible] najdostojniejszy [illegible] swoje

[illegible] z Badenim [illegible] jednoczesne

przez [illegible] [illegible]

otwarcie w Czasie tak [illegible] byłyby [illegible]

współpracowników [illegible] Dunajewskiego i [illegible]

jak – Dunajewski [illegible] Badeni [illegible]

Badeni [illegible] Badeniego – [illegible]

nie obiat. –

Ogłoszona [illegible] [illegible] Badeni [illegible] się [illegible]

po [illegible] w Wiedniu [illegible] polityki Wiedniu ~~ws~~ [illegible] [illegible]

[illegible]. – [illegible]

nieco ~~[illegible]~~ zmienił swoje zapatrywania na ruch
antisemicki, spostrzegł bowiem ~~[illegible]~~ ważność i sympatie
rozpowszechnienie, [illegible] [illegible] go [illegible] i nie został
którym się cieszył w sferach wojskowych i [illegible]
przed Badenim, iż ruch wydaje się [illegible] Badeni
ważniejszą tendencją niż być może był. Badeni
nie dawał się być tem stropionym, pozostając cały
sprawie za katolicy. — Wyznawca obecny był [illegible]
Wiedeń ~~[illegible]~~ [illegible] przeważnych dni [illegible]
Badeniego. — [illegible] [illegible] zapatrywań
demagogicznych działań antysemitów, potrzeby
dla Badeniego pozostania w dobrych stosunkach
z [illegible] niezbędnie [illegible] dla [illegible]
przeprowadzenia [illegible] [illegible] [illegible]
węgierskiej, wreszcie [illegible] jak do potwierdzenia
zapewnienia pozostania [illegible] ~~antysemit~~
[illegible] [illegible] [illegible] antysemitów ~~[illegible]~~ a
[illegible] antysemityzmu [illegible] był antytezą
zatarcia [illegible] ~~[illegible]~~
jego pozo o [illegible] jego [illegible] — z wielu
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
przyjaciół był w tej [illegible]

Na przedstawienie to ma to być stanowczo przeciwnym pełnomocnikiem –
– nie Zmugnia na burmistrza, widząc jednak na co się
zanosi, widząc jaką to meteryę obudzi wszędzie będzie
na wszystkich świata mógł liczyć Badeni – ~~od~~ prosił go
aby się [illegible] dobrze zastanowił, z tego wszystkiego że jakby
pewnie A. Anaba będzie pewnie – B. i nie Kossakowski
nie potwierdza wcale Zmugna i Kaźmierza [illegible]
i wytrwać to otrzymać, bez tego będzie nie do przeprowadzenia –
a same ujemne strony wszystkie
Badeni to rozumiał, dla tej odpowiedniej Kaźmierza
uznając i przyjmując Kossakowskiego i całej nie potwierdzenie –
oświadczył się stanowczo za [illegible] Badeni [illegible] rada [illegible]
Wreszcie w punkcie głównym jako tego pana i całej
ale zapytał tak Kaźmierza by nie mając że do obecnej chwili
tak to [illegible] stojących ciągle stanowczo nawet to
lepiej, wtenczas ciągle Kaźmierza przystając
do innej kategorii na obecnej przeszkody przewodzenia całej
oświadczył się za obecnych Kaźmierza
za Kandydaty w ogóle Wróć i Dangi [illegible] regular
całego systemu – [illegible] [illegible] że z obecnej [illegible] nie [illegible]
wtem zaszło [illegible] osobiste nieporozumienie – do tego
Kaźmierza i Badeniego zdaniem, które pewnie oddali było całego
osoby.

32

a którą Badeni przyjął dla Kazimierza przeznaczał
nie wiedząc że dalsze jego z nim stosunki mogłyby szkodzić
Badeniemu szkodzić Kazimierz nie chciał tego
używać ale osądził że nie chce używać wypadł
swoich stosunków i przez trzy miesiące nie
pokazał się w Wiedniu - nie pokazując broni
polityki Badeniego w Czechach. - Wtedy to zawiązały
się układy z Czechami i za pośrednictwem [illegible]
Zimą w której Kazimierz wcale wtajemniczonym
nie był, choć wiedział o zamiarach [illegible]
dobrze [illegible] i nie mógł być temu przeciwnym, i
choć zapewne to było szczęśliwym - daleko idącego
tempa układów nie byłby pochwalał. - wtedy
nastąpiło porzucenie [illegible] - Franciszek Thun
[illegible] co była przyczyną pochlebia
Kazimierzowi. - Wtedy to Badeni porzucił nie pozostawał
pod wpływem do dział w atmosferze Freiberga
i Halbana
Miał nawet otrzeźwienie ~~[illegible]~~ między Dworem
przyjaciół nie mógł trwać długo - Kazimierz
~~[illegible]~~ starsze rozpoczął Dunin w Wiedniu

61

Koźmian przy objęciu ministerstwa
spraw zagranicznych pamiętał go
jako bardzo zdolnego i sympatycznego
artykułem umieszczonym w Neue Fr. Presse
Niebawem jednak mówiono że
niego w postrzeganiu [illegible] dwór
[illegible] i Gołuchowskiego [illegible]
pamiętały [illegible] Koźmian
zbyt żywo [illegible] rzecz, tak że
nie dopuszczono przyjmowania [illegible]
Oni o Gołuchowskim [illegible] nie podchwalał
on i jego zbyt żywej [illegible] i nie podchwalał
zachowania się wobec [illegible]
[illegible] i nie podkreślał
[illegible] Koźmian. Był zdania, że
[illegible] jest ani [illegible]
[illegible] z [illegible]
ani [illegible] o [illegible]
[illegible] to zdanie [illegible]
[illegible] Gołuchowski [illegible]
[illegible] Koźmian pamiętał to [illegible]

[illegible] zdolny i [illegible] Gołuchowski [illegible]

62

pełyty ~~[illegible]~~ życia go obchodziły bez [illegible] rządu Badeniego,
Badeni dało życia wzmianki, w to co mieli kiedyś
było wtajemniczał, ale wtosiwego wpływu Kaźmi-
nie miał i nawet jak tutaj z bieżącym ~~[illegible]~~ wypadku
nie był w sensie. — Znam się z powodzenia pierwszego
[illegible] rządu Badeniego. Kaźmiera był ich potajemnie
zadowolenia i świadkiem. — Strapiły go jednak
wielce dwie ciężkie choroby przez które przeszedł
Badeni: jedna bolesna w twarzy, druga zapowiadająca
się mózgu groźnie ~~[illegible]~~ w okolicy serca; Zatrważał
pierwsza była tak dokuczliwa i przykra że Badeni
jeździł do Kaźmierza w lecie 1886 r. [illegible] i jeszcze to
nie ustanie jednak się do domu. Druga atrakcja
woleniu raku a potem i została chodkiem objawie co nie [illegible]
powstrzymały mistycznym się wolnemu do pracy [illegible]
stanu. Jednak Kaźmiera dał myśl pewnego [illegible] stanu
wpływu wnętrz i choroby na temperament jego stanu
we władzy i siły [illegible] i nawet
Tylko z [illegible] Dziwna [illegible] zamierzał
powodzenia, domagał się [illegible] Księgi
owej stał pewnej audycji
[illegible] — Nie wchodząc jak w [illegible] i [illegible] i potem [illegible]
[illegible]

więcej nie zdumiewający był obrazem sprawców i powodów
ustawy" sprowadził to utratę podstawy wolności a osobistej
wolność jest celem obecnego dążenia. —

~~Zniszczenie tychże~~
Ten uwolnienie też utrapienia dowodził się
Księstwa że ugoda wojskowa niebędzie
przedstawioną obecnie ściśle a to dlatego że
bo Bawarja nie chce już przedtem dążenia
wojskowym i dla prawej owe przygotowaniem
wyborów aby zapewnić sobie oprawca wszystkich
Księstwa poczytał to za stanowcze pewnik
Rządu Badeńskiego, bo w przypadku otwarcia
ostatecznej ugody nie dotarł drugiego zdania
przez Badeńczyków. —

Rozporządzenie przymusowe się mat Księstwa
dowodził o tworzeniu co do nich
ustawodawczej zawartych na [illegible] podstawie
— Przestrzegał tylko, że Niemcy
sojusz — dwóch postaw przeważnie [illegible]
nie stracą [illegible] i rozporządzeń przymusowych i przygotowania

exodus z Sejmu czteroletniego i Rady-Nieustającej. na
co otrzymał odpowiedź, że to przedstawiciel sprawił
zapatrywanie, że exodus jest jeszcze
niepodobieństwem! Na przypuszczenie że nastąpi
ni wobec czego exodus byłby przedstawiony!
Wtem jednego Badeni wziął do swojego gabinetu
i wyjął z niego grubą płytę papieru a
pokazując [illegible] Niemcowi "Oto przepowiednia
języka," "Na co Niemcom wiedzieć" "Wolałbym
aby je wrzucał do tego ognia nie" "do kominka"
Komentujący, jakże tylko je wrzucił [illegible] treści
A to dlaczego? "Na znak [illegible] zapadli
"[illegible] Potocki i [illegible] [illegible]
ale wróci i [illegible] jest [illegible]"
na chwilę przedstawienia a skąd jest powstał. —
przyszłym [illegible] nie [illegible] przedstawiano
Moja Tradycja w tym samym gabinecie, Niemcom
po tych których obecnie nie oddawali [illegible] patronowi.
przyjęty [illegible] do [illegible] Niemca nie
przyjadą, przyczyniły się do dalszej [illegible] czego [illegible]
Badeni-[illegible] [illegible] pocztal
podwoił, wobec [illegible] Badeniego-Dom.
z [illegible] starszej przez

nie została przyjętą i nieprzyjaźń Niemcowi zapowiadała się
w naszej Izbie a Czesi nieufni przychylni tylko
wydaleniem rozporządzeń językowych i w tym stanie
rzeczy Koerberowi nie zjednał ich ogłoszenia —
które się porozumiało tak było dziecię — Znany jest
obrót rzeczy i przebieg wypadków — Obstrukcja niemiecka
objawiła się w takiej formie i w takich rozmiarach
iż widocznem było że albo się ją uchyleniem postanowień
z ustawodawczego sposób, albo partia będzie przegraną.
Tak też przemawiał Koerber i w Kole i w kole,
a skończyło się zwołaniem na wiosnę 1897, bez postanowienia
obstrukcji przyznał partię za przegraną. Ale czego było to
jest agonią systemu — Żadnej już nie było nadziei
w mniemaniu przeprowadzenia czego którykolwiek z
ugody w parlamencie a nie uwolnił się Badeni
rządził § 14. — Jesienne sesje parlamentu, potwierdziła
te pełne tatarskie przewidywania i przeszła ona wszystko
czego oczekiwać można było, i sponiewierała wielki
władzy i konstytucyjności, które uniżyliśmy
obstrukcji z przyczyn tej i z rządem były
konstytucyjnemi z porządkiem. Po owej stawce

w której ~~wyraz~~ słowem wyrzekł prezydent Abraham
dziewczyk, Kościuszko zapytany, rzekł, że człowiek
się stanie, jednak jest pewien, że jeśli to
pozostanie bezskutecznem ~~wszystko~~ nie tylko
wszystko stracim, ale przykład i antecedens
będzie na zawsze zgubiony. — Na drugi dzień Kościuszko
uchwalony został lex Falkenstein. —
powitał ją z przekonaniem z największem nie zmieniły
zadowolenie nie ... — Sąd jego o niej nie zmienił[illegible] zadziwiający
wypadki. Początek jej najpierw za niektórych rada i w ogóle
powadze parlamentu, przyjęciem i następnie przekonany
zasady tak i ustawy wielkiej i ... wykonanej — Nie
był że była dobra, lecz że ... [illegible] w Kazimierz punktem
~~wykład~~ wykonanie zdumiało i przestraszyło go —
Wiosną po uchwaleniu, dowiódł uwag ... budowy i
Halban na to się trzeba strzedz przedewszystkiem na jakiem
przeciwnego faktu, bo sztuczna najpierw do ... wykonanie
będzie przypuszczony. — Od początku Kazimierz i widział
lex Falkens był obecny na
jak źle było wykonanie i postawa wyprowadzenia jednem
działania, wreszcie drugi raz, plan nie było,
uwagi zamieszkania poradzić dla narodu
urzędzić z radami gdańskiemi

45

cała akcja, zamiast wzmocnienia strony obozu

wprowadzono policję; wówczas wtedy gdy

ustawa na wielką skalę jest wykonana, gdy jednak

obstrukcyjni wyprowadzeni zostali, zamiast

wtedy przerwano ugodowe wszystkie i stało się

wchodzi w takim, więc jeden Kramarz

zamknął posiedzenie. Kaizl — dostrzegł za

to kapitalny błąd taktyczny i bierze za

[illegible] Kramarz, rzekł, co widział, przez to

wszystkie strony „ gdy chciał Kramarz przyjąć "

i odrzuci „ to izby uchwalone posiedzenie

i zapisano " odpust Kaizlowi — lex Falkenhayn

To nie powołanie ostatnie strony i katastrofy

Kaizlowi jest tylko samo [illegible] aby nie

widział, przyszedł do Badeniego i powiem, ale

wyrwie partii ich [illegible] tej do [illegible]

go nie dostał. Badeni od tego z parlamentu nie było już

z Jaworskim, do końca 1814 lub dalszej

nic do roboty,

Kunktytam Badeni nie umiał żyć – Badeni stworzył partii do dzisiaj, dla tego się innemu miał i [struck through] jego ustąpienie powodu przyprowadzi prowizorium ugodowe parlamentarne a był potem dla państwa korzystniej jego powrocić niż [struck through] szybciej parlamentarnego przeprowadzenia ugody – Kośnią w tem [illegible]; i Badeni a względnie [illegible] do przyprowadzenia przedewszystkiem [illegible] ugody – wszystkie to [illegible] [illegible] i obawiała się [illegible] obliczając i [illegible] dualistycznego nie [illegible] gdy [illegible] [illegible] nie [illegible] Węgrzy [illegible] nie [illegible] jest [illegible] przypuszczał aby [illegible] Badeni nie przypuszczał [illegible] [illegible] [illegible] [struck through] Węgrzy [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ktory [illegible] [illegible] [illegible] był główny [illegible] Kośnian [illegible] [illegible] Badeni [illegible] publicystycznej [illegible] do polityki i [illegible]

47

Dotknięty następnie wielką [idealną] stratą — przez zgon osoby do której tyle go stosunków przywiązanie, opuścił Kraków i osiadł w Wiedniu —

Ostatnim Koźmiana utworem ~~tak~~ jest essai, które ukazało się w przekładzie niemieckim pod tytułem: Ein Pole über Bismarck nach seinem Tod

---

Obecnie ukazują się w Czasie listy polityczne Koźmiana z Wiednia, opatrzone dobrze znanym ~~publice~~ czytelnikom znakiem □. Ukazały się także nieco różniące listy z Wiednia o towarzystwie i stosunkach ~~[illegible]~~ wiedeńskich —

Obfita i bogata jest twórczość polityczna a i czasopiśmienna Koźmiana. Jako dziennikarz, rozprawy jego w liczbie niemałej pisane [illegible] w krytycznej [illegible] Koźmian [illegible] i przeróżnych [illegible] ~~[illegible]~~ do francuskich [illegible] dzienników a jego szkic o Klemensie Metternichu [illegible] ~~[illegible]~~ w Księdzu Józefie [illegible] [illegible] w ostatnich [illegible] zmiany [illegible] przewodzenie. —

 66

Utwory zaś Koźmiana stanowiące całość podzielone
są w następujący sposób. tj.
Na pierwszem miejscu stoją [illegible]:

1° Das Jahr 1863

2° Pisma polityczne (Wiem że między te essai które
weszły miejsce [illegible]: Beckaneria [illegible]
[illegible]

3° O Bismarcku (Wszystko co w ówczesnych czasach pisał
o tym [illegible], stanowi dziś jedną całość)

4° Podróże polityczne Holandia. Jeden dzień
z Kijowa z Niemiec
w Pradze. Listy z Pesztu. Opis Wystawy paryskiej w 1889 i w
z Warszawy.
1900. Ateny. - Konstantynopol. -

5° Teatr. Dwie Komedie - Shakespeare (Wiele Fig[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sardou. Ogólne o
[illegible]. Rabagas
Beaumarchego. Wszystkie
[illegible] uwagi -

Stanisław Koźmian

Urodził się 7go maja 1836 w Piotrowicach, w gubernii Lubelskiej z Teofili ze Skrzyńskich i Andrzeja Edwarda Koźmianów. –

Wnuk Kajetana Koźmiana poety klasycznego, autora Od Napoleońskich, Ziemiaństwa Stefana Czarneckiego i cennych Pamiętników, oraz statysty za Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego; syn Andrzeja Edwarda Koźmiana, literata i bibliofila który zostawił zbiór starych książek wcielony obecnie do biblioteki Branickich w Suchej, oraz wiele prac i utworów, zwłaszcza trzy tomy zajmujących Listów wydanych przez Gubrynowicza we Lwowie; synowiec Stanisława Koźmiana poety, przyjaciela Zygmunta Krasińskiego, tłumacza Schakspeara i autora ładnej książki O Anglii oraz brata tegoż, Księdza Jana Koźmiana publicysty, kaznodzieja i pedagoga — Stanisław Koźmian, należy do rodziny pracującej na polu piśmienniczem i sam ~~miał pójść~~ wszedł jej

sładami.—
Pobierał nauki w domu rodzicielskim mając za nauczyciela Francuza Maisonneuva, który później został księdzem i znanym był jako sekretarz biskupa Łubieńskiego. Uczęszczał następnie na Uniwersytet Krakowski, na Sorbonę w Paryżu i na Uniwersytet w Bonn. Odziedziczywszy po matce majątek Dobrzechów w Galicji, przyjął poddaństwo austryjackie.—
Pierwszem jego wystąpieniem publicystycznem była drukowana w Rzeszowie w 1861 r. broszura Deputacja, napisana z powodu wysłanej do ministra stanu Schmerlinga z Galicji deputacji. Zwróciła na siebie uwagę i Maurycy Mann podniósł ją w Czasie. Główną jej myślą było: wszystko dla ludu, nic przez lud.—
W roku 1863 Koźmian był już redaktorem Czasu a zachowanie swoje, owczesne opisał w znanej książce. Na początku 1865 r. wystąpił z redakcji tego dziennika, w jesieni podjął wraz z Adamem Skorupką reorganizacji Teatru Krakowskiego. Odtąd z małemi przerwami pracował na tem polu, czy to jako wspólnik Skorupki i kierownik artystyczny, czy to ~~jako~~

jako samodzielny dyrektor od 1871 – 1885 r. –
Tę działalność Koźmiana opisał dokładnie
Zygmunt Przybylski w książce: Z rozwoju
polskiego teatru.. Antonina Hoffmann (Kraków.
G. Gebethner i Spółka 1898 r.)
W 1866 r. w lipcu, Koźmian, Józef Szujski, Stanisław
Tarnowski i Ludwik Wodzicki zakładają miesięczne
pismo Przegląd Polski w którem Koźmian pisuje
stale kronikę polityczną. Ukazuje się w tem piśmie
Teka Stańczyka, której jednym z głównych autorów
jest Koźmian. Utwór ten nadaje nazwę głośnemu
odtąd stronnictwu, którego zasady i kierunek
przedstawia nieustannie i niezmiennie Koźmian
w dziennikarstwie, mianowicie w Przeglądzie Polskim
i w Czasie.

~~Ukazują się [illegible] jego prace zawsze jednym i tym samym~~ ~~[illegible] 1869~~ ~~Hydra Bismarck~~
~~nacechowane duchem. Najważniejsze z [illegible]~~
~~i jego dzieło, [illegible] [illegible] [illegible]~~ ~~[illegible] 1870 r.)~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible] [illegible] Pola Pomani~~ ~~[illegible]~~ Pisuje
~~[illegible] w Krakowie~~ ~~Listy z Pesztu~~ ~~[illegible]~~
w Przeglądzie Polskim
~~recenzje teatralne z których [illegible]~~ Dwie komedie Schakspeara
~~z których wymienimy:~~
~~w scenie krakowskiej, Wesele Figara.~~

(Ukazują się różne jego prace, zawsze jednym i tym samym nacechowane duchem. Najważniejsze są: Hrabia Bismarck i jego dzieło północny związek niemiecki (1869 r.) (ta rozprawa wyszła także w druku w przekładzie niemieckim Pola (Poznań 1870 r.).) Beznarodowość. — Jeden dzień w Pradze. — Listy z Peszta. — Pisuje recenzie teatralne w Przeglądzie Polskim z których wymienimy: Dwie komedie Shakspeara na scenie krakowskiej; Wesele Figara; Emigracja chłopska Andrzeja Rabagas. —

W roku 1870 wybrany posłem z większej własności tarnowskiej, do sejmu lwowskiego, jest członkiem stowarzyszenia krakowskiego i zostaje wybranym ze sejmu, do Rady - Państwa wiedeńskiej. W Kole polskiem w Wiedniu on jeden pozostawia, ale

7t.

11

5

bezskutecznie, przeciw wystąpieniu posłów galicyjskich ~~[illegible]~~ z Rady-Państwa, przewidując iż sprowadzi to odjęcie sejmom wyboru Delegacji i zaprowadzenie bezpośrednich wyborów.

Od 1871 r. Koźmian, oddaje się głównie teatrowi krakowskiemu. W 1876 r. w skutku zgonu Maurycego Manna redaktora *Czasu*, obejmuje prowizornie redakcję tego dziennika. Odtąd pracuje jednocześnie w obydwóch kierunkach, teatralnym i dziennikarskim. Jest to najbogatsza epoka jego działalności, podczas której poważne zajmuje stanowisko w stronnictwie krakowskiem, i wpływa na wypadki galicyjskie. Z tego czasu są jego wstępne artykuły w *Czasie*. Złożywszy w 1885 r. dyrekcję teatru krakowskiego, pozostaje redaktorem *Czasu*. Prócz artykułów politycznych umieszcza się w tym dzienniku, pióra Koźmiana,

Opisy podróży: Do Niemiec; Do Kijowa;
Do Warszawy; Grecja i Konstantynopol;
Opis Wystawy paryskiej 1889 r., w Przeglądzie Polskim:
Holandia

Występuje w 1893 r. z redakcji Czasu w zamiarze napisania książki. Jakoż ukazuje się jego trzechtomowe dzieło: Rzecz o roku 1863 (Kraków 1895 r.). Jest to poniekąd jego ostatnie publicystyczne słowo. Przekład niemiecki Dr Landau, wychodzi w druku w Wiedniu w roku następnym.—

Nie wstępując do redakcji Czasu, Koźmian powraca do współpracownictwa tego dziennika, czy to we wstępnych artykułach czy w korespondencjach z Wiednia; aż do końca ministerstwa hr. Badeniego.

W roku 1897 osiada w Wiedniu. Ostatnim jego utworem jest artykuł w Przeglądzie Polskim Bismarck po zgonie. Który ukazał się następnie w przekładzie niemieckim, pod tytułem: Ein Pole über Bismarck nach seinem Tode.—

73

Niektóre wspomnienia polityczne

74

Polityczne Wspomnienie

Krótko i tylko podczas jednej sesi zasiadałem w wiedeńskiej Radzie-Państwa. Było to jednak w roku 1870 pamiętnym na zawsze w dziejach Europy, ważnym dla wewnętrznego rozwoju Austryi.

~~W~~ W następstwie zwykłej walki zasady ~~centralistycznej z~~ autonomicznej [z centralistyczną], ~~ta~~ ~~mniejszość~~ ~~gabinetu~~ hr. Taaffe, hr Potocki Alfred i Berger, [będący w mniejszości gabinetu] ~~pod tą~~ ustąpiła ~~była~~ 15 stycznia 1870r. i powołanem zostało ministerium wyłącznie niemiecko-centralistyczne, którego przewodnictwo objął 3 lutego 1870 Hasner.

Już 30 marca wniosło ono do Rady-Państwa nader szkodliwą dla autonomii ustawę, obrażającą prawa Sejmów

~~tak~~ o przymusowych wyborach, które w razie nieobesłania Rady-Państwa przez sejm, miały być wprost, z jego pominięciem dokonane, takie gdyby posłowie nie przyjęli lub złożyli mandaty udzielone im przez sejm. –

Korona niechętnie znosiła rządy ~~nie dogadzał owej już~~ tego ~~[illegible]~~ liberalnego gabinetu i nie pochwalała jego stronniczego postępowania, tendencyjnej działalności w ustawodawstwie i administracji. Kanclerz Beust ~~[illegible]~~ widząc to ~~i [illegible]~~ z jednej strony, z drugiej, że niemieccy ~~liberałowie~~ wdzięczniejsi, którym użył był zbyt skutecznej pomocy, wyrastać poczynali mu nad głowę, ~~[illegible]~~ rozpoczął robotę w celu obalenia gabinetu i zastąpienia go innym z hr. Alfredem

z Potockim na czele. — ~~A~~ ~~Uwag~~ Okazał
~~[illegible]~~ się najskuteczniejszym środkiem, będzie
złożenie przez posłów galicyjskich
mandatów, to jest opuszczenie Rady-Państwa.
Miał wtedy przy boku słynnego
publicystę Juliana Klaczko, którego
powołał był z Paryża i umieścił jako
radcę-dworu w ministerstwie spraw
zewnętrznych. ~~Ztąd mego poprzestawał~~
~~wtłaczania z Kołem Polskiem i działał~~
~~[illegible] mego to w pracy we wskazanym~~
~~kierunku. —~~
Zalecony Kołu Polskiemu środek dotyczył
zasad~~niczych poj~~ parlamentaryzmu. Było
to wznowieniem zrywania sejmów i wprowadze-
-niem obyczaju który w ostatnich swoich
następstwach doprowadził do obstrukcji

do zapewnienia praw większości, tem samem do niemocy ~~[illegible]~~ parlamentaryzmu. – Tak zatem wtedy już postawionem zostało pytanie na które smutnej odpowiedzi doczekaliśmy się obecnie. – Ze względu na Galicję i jej interes exodus posłów polskich przedstawiał niedogodności ~~[illegible]~~ znaną określoną słowy: les absents ont tort. – ~~Przecież tego~~ Dla tych, którzy pracowali nad rozwojem i istotnem zespoleniem kraju z dynastią i państwem exodus wypadł Galicji na teraz opozycyjne, za wcześnie, dla tego że kraj przyzwyczajony z dawnych czasów do odpornego stanowiska, mógł łatwo nie rozróżnić ~~opozycji~~ walki przeciw systemowi, od ~~opozycji~~ walki przeciw państwu i narazić rozbiciem rozpoczęte dzieło które miało znacznie zapewnić nam i większy wpływ w wewnętrznym rządzie i w ... kraju! – Wreszcie przewidzieć było można iż złożenie mandatów przez polskich posłów, ~~[illegible]~~ ułatwi liberalnemu stronnictwu niemieckiemu, ~~[illegible]~~ odebranie sejmom ~~o~~ prawa obsyłania Rady Państwa i zaprowadzenie bezpośrednich wyborów

 78

Adam Potocki ~~podzielał~~ oceniał ~~t~~ powody przemawiające przeciw złożeniu mandatów.— Z drugiej jednak strony pragnął obalenia gabinetu i powstania nowego z Alfredem Potockim jako prezesem się ze względów rodzinnych, lecz jako zawsze, w szlachetnych

Th zamiarach i nadziei ~~z pożytku~~ ~~[illegible]~~ ~~a~~ korzyści państwa i rodzinnego kraju.—

Zdziwiony byłem iż wielu innych rozumnych i zacnych ludzi przeciwnego było zdania, także zawsze trzeźwy i przenikliwy Klaczko.— Nie widziałem zresztą wcale o co idzie. Wtajemniczono mnie, ale osądziłem, że nawet gabinet Alfreda Potockiego nie zrównoważy ujemnych stron zasadniczych i praktycznych [illegible].—

Pod przewodnictwem prezesa Koła Polskiego Kazimierza Grocholskiego odbyło się jego posiedzenie na którem rozstrzygniętą być miała rzecz o złożeniu mandatów.— Zebranie było uroczyste.— Adam Potocki nie był obecnym ~~i~~ ja ~~tylko mię~~

W kilku słowach przemówiłem przeciw złożeniu mandatów. Nastała złowroga cisza, uczułem się najzupełniej osamotniony i opuszczony już tem że nikt nawet nie zabrał głosu aby wystąpić przeciw mojemu zdaniu. Złożenie mandatów uchwalono zatem wszystkiemi głosami przeciw mojemu.—

Dnia 4 Kwietnia gabinet Hasnera podał się do dymisji i hr. Alfred Potocki stanął na czele nowego rządu. ~~Pot~~ Ki powiadto ~~Dalszemi~~ ~~Dawi~~ ~~i jego Dad~~ nu się i po kilku miesiącach ustąpił. Hr. Hohen=wart objął prezydentstwo gabinetu 4 lutego 1871 i także ~~pustaw~~ zamiar jego postawi uwzględnienia Austryi na szerszej podstawie autonomicznej spełzł na niczem, do czego zaś usunięcie przyczynił się Kanclerz Beust. Gabinet Hohenwarta ustąpił 30 października nastąpił po nim wolnomyślno-centralisty Hr. Adolfa ~~Hr~~ Lassera tak nazwany Auersperga. Niebawem hr. Beust został oddalony a miejsce jego zajął hr. Andrassy.

Dnia 2 Kwietnia 1873 r ogłoszoną została
sankcyi ustawa znosząca sejmom
~~prawo~~ obsyłania Rady Państwa i zaprowadzająca bezpośrednie do niej wybory.
Cesarz Franciszek Józef, był ~~jej~~ zdaniem
najgorsze pociągnie za sobą następstwa —

~~Odtąd też rozpoczął się~~
Od tej chwili też w skutku ~~odebr~~ zgwałcenia
prawa sejmów i zgodnego z historią i
istotą Austryi ~~rozpoczął się ciąg wypadków~~
i powstawały zawikłania i spory i rozpoczęły
się ~~ciąg~~ wypadków które doprowadziły do
obecnego stanu rzeczy — ogólnej obstrukcji
w której państwo grzęzło się stworzyło wszelkie ~~[illegible]~~
oraz ogólnej niemocy —

Taki był przebieg rzeczy od utworzenia
~~przez w 1870~~ r przez polskich posłów mandatów
w 1870 r. —

81

Artur Potocki, zapowiadał się świetnie jako człowiek publiczny, rozporządzał znacznemi środkami materialnemi, był bystry a prócz tego była to najszlachetniejsza natura pełna wdzięku. Z Kaźmierzem łączyła go największa przyjaźń, Kaźmierz też pchnął go w życie publiczne i wszelką wyświadczał mu pomoc. Zawiązała się między Arturem Potockim a następnie trzema Augustem Rudolffem

82

W roku 1870 wybrany zostałem posłem do Sejmu lwowskiego z ~~okręgu wyborczego, większej własności~~ tarnowskiego okręgu wyborczego większej własności jako członek stronnictwa krakowskiego; i następnie na życzenie Grocholskiego ze Sejmu do Rady-Państwa. –

83

Podzielone są w tej chwili nasze
uczucia. Tracimy bowiem dom gościnny
w którym same miłe chwile przepędziliśmy,
tracimy wybornego przedstawiciela sił
krajowych w stolicy, w centralnych urzędach.
Ale znowu, śledzimy z życzliwością i
nadzieją rządy ~~młodego~~ w kraju młodego
Namiestnika, wiele po nim obiecujemy
sobie i z nie małem zadowoleniem
przychodzi nam stwierdzić ~~w m~~ iż
posiada cenny u rządzących przymiot,
~~umiejętności~~ „poznawania się na ludziach.
Złożył jego dowód, powołując do swojego boku
tego którego żegnamy. Lubi i wierzy w
zawodowość. Ten który z dziada i ojca,
własną umiejętnością i pracą, zespolony jest
od kolebki z administracją krajową
daje rękojmię, iż w niej, dzielną przyniesie

pomoc przeto i onemu.

Coraz liczniejsze niezdrowe prądy krzyżują się w kraju; którym ~~skutecznie~~ ostatecznie zaradzić a dobremu skutecznie pomódz już nie mogą, ani sam stronnictwa, ani same autonomiczne urządzenia, ani Sejm ani sądownictwo, choćby tak świetnie, jak w naszem tu gronie przedstawione, zaradzić i pomódz może tylko rozumna, odważna, baczna i zapobiegliwa administracja krajowa i narodowa, stojąca na wysokości zadania Namiestnik, doskonały naczelnik jego biura i dobrzy starości. — Dla tego z radością powitać musiemy, połączenie w rządzie krajowym świeżych sił obiecujących i już dotrzymujących.

Proszę cię zatem panie Wacławie złożyć pani Zaleskiej nasze najserdeczniejsze podziękowania za niezmienną waszą gościnność, za ~~przyjaźń~~ życzliwość i uprzejmość, za przyjemne wieczory, za dobre obiady które zjadaliśmy i powiedzieć jej że bardzo żałujemy że to wszystko ustanie, że jednak z zapałem z wielkiem witamy

zadowoleniem twoje powołanie do wielkiego namiestnikowskiego ołtarza. —

Życzenia to dobre na Nowy Rok, lub na imieniny. — W polityce trzeba czegoś innego — zaufania i wiary. Z ~~wiarą~~ i zaufaniem i wiarą żegnamy ci panie Wacławie, z zaufaniem i wiarą wnoszę kielich na twoją przyszłą rządową i krajową działalność. —

TELEGRAMM №
TELEGRAM L.
an — do

Classe des Telegrammes. Rodzaj telegramów.	= czas krakau	Dienstliche Zusätze. Dopiski z urzędu.

85

Aufgenommen von / Odebrano z: Wien	Von / Z	Aufgegeben am / Nadano dnia ... 188
auf Leitung Nr. / na linji L.		
am / dnia 1/6 188 um / o 3.22 Uhr / god. Min. / min. N Mittag / połud.	Nr. / L. ... Worte / łów ... Chiffern / szyfer	um / o ... Uhr / god. ... Min. / min. ... Mittag / połud.
durch / przez [illegible]		

krakau wien L 501 39 1 11 50 m

= przeciu obcinaniu moick telegramow i korespondencij protestuje i dolszej odpowidzialnosci za przebieg obecnego przesilenia w czasie nie biore wpedzacie kraj w meszczescie i upokorzenie idziecie na lep tromtvodracij przy samym kancu ju tylu latack wulki + kozmian +

(na wyjezdnem do Paryża)

1/6 86

telegram w kwestyi naftowej.
Koźmian przysłał pismo Rady Korytow-
skiego w którem kwestya ta wyświetlona
była korzystnie dla Ministra skarbu.
Smolka srodze mi dopiekł, grożąc że
[illegible] ustąpi z redakcyi. I dobrze się
stało. Sam Dunajewski był potem z tego kontent. O niem Zybel mówił.

Telegraphen-Drucksorte Nr. 161. (Deutsch-Polnisch.)

Bemerkungen.

Wenn der Aufgeber die Antwort frankirt hat, so ist dem Ursprungs-Telegramme eine Anweisung auf unentgeltliche Aufgabe eines Antwort-Telegrammes beigefügt, welche vom Adressaten zum Niederschreiben des Antwort-Telegrammes zu benützen ist.

Nähere Angaben über die Behandlung telegraphischer Correspondenzen sind aus der Telegraphenordnung und Tarifzusammenstellung zu ersehen, welche bei den Telegraphenstationen zur Einsicht und zum Verkaufe aufliegen.

Bei Telegrammen, welche mittels Hughes'schen Typen-Apparates aufgenommen sind, steht obenan in abgekürzter Form: Adressort, Aufgabsort, Nummer, Wortzahl, Tag, Stunde, Minute und Tageszeit der Aufgabe.

Die Telegraphenverwaltung leistet keinerlei Garantie für die richtige und rechtzeitige Ueberkunft der Telegramme und hat Nachtheile, welche durch Verlust, Verstümmlung oder Verspätung derselben entstehen, nicht zu vertreten.

Die Bestellung der Telegramme im Standorte der Telegraphen-Adressstation und die Weitersendung derselben mittelst Post innerhalb der Reichsgrenzen erfolgt gebührenfrei.

Die etwaigen Boten- und sonstigen Nachtragsgebühren sind auf der Adresse angegeben.

Wird eine Verstümmlung vermuthet, so kann binnen 24 Stunden die Berichtigung verlangt werden. Fällt die Verstümmlung der Telegraphenanstalt zur Last, so werden die Berichtigungstaxen über Reclamation zurückgezahlt, falls für das Ursprungs-Telegramm die Collationirung bezahlt worden ist.

Uwagi.

Jeżeli nadawca opłacił odpowiedź, doręcza się adresatowi wraz z depeszą „zlecenie", na którém odpowiedź napisaną być powinna.

Bliższych szczegółów, tyczących się postępowania z korespondencjami telegraficznemi, dowiedzieć się można z ustawy o telegrafach i z taryf, które w stacjach telegrafów są do przejrzenia i do nabycia.

Na depeszach telegrafowanych za pomocą przyrządu Hughesa, wymienia się u góry w formie skróconéj: miejsce przeznaczenia, stację podawczą, liczbę, ilość słów, dzień, godzinę, minutę i porę dnia oddania.

Zarząd telegrafów nie daje żadnego ubezpieczenia, że przesyłka depesz nastąpi właściwie i w odpowiednim czasie, i nie odpowiada za straty wynikłe z zaginięcia, z pomyłek lub spóźnienia telegramów.

Doręczenie depesz w miejscu przeznaczenia, tudzież dalsza przesyłka pocztą w obrębie monarchji, uskutecznia się bezpłatnie. Należytość dla posłańca i dopłaty, jeżeli jakie przypadają, są wyrażone poniżej adresy.

Jeżeli kto mniema, że w depeszy zaszły pomyłki, może w przeciągu 24 godzin zażądać sprostowania. Gdy się okaże, że pomyłka nastąpiła z winy telegrafu, natenczas opłata za sprostowanie uiszczona zwroconą zostanie.

Dem Boten übergeben / **Dano posłańcowi** .... 188....

um / o .... Uhr / god. .... Minuten / minucie .... Mittag / połud.

Dr Rozmana

86

Lwów 23/11 884

Kochany Stasiu!

Załączam małą notatkę do zamieszczenia w ostatnich wiadomościach.

Przy tej sposobności wyrazić muszę wielkie ubolewanie, że gazeta Krakowska przestanie od grudnia wychodzić! Zlituj się, zróbcie co dla podtrzymania pisma, bez niego bowiem trom-tadracya tak się roz-wielmoży w Krakowie, że

nikt jéj nie powstrzyma.
Gazeta sama jedna jest
większym na nią biczem,
aniżeli największa na-
pa[illegible].

Czyby nowy prezydent
nie zajął Cię losem ga-
zetki? Jeżeli tak, to on
jéj będzie potrzebował —
na każdy sposób bądź Pan-
skłon pomówić o tém
z panem Szlachtowskim.

Ściskam Cię

M. Zebrzewicz